

ВОЕННА ИСТОРИЯ

БРОЙ 8, НОЕМВРИ 2013

БЪЛГАРИЯ НА БАЛКАНИТЕ
И В ЕВРОПА - КЪДЕ СМЕ ДНЕС?

БУНТЪТ НА ВИТАЛИАН

ЦЕНАТА НА ОТБРАНАТА

Списание на Клуб „Военна история“

София, 2013г.

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Коректор: **Десислава Михайлова**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/hystoryofwars>

Официален сайт: <http://historyofwars.wordpress.com/>

В ТОЗИ БРОЙ ЧЕТЕТЕ

Отношението на сърбите към Сръбско-българската война от 1885 г. **5**

За филма „Трагедия и слава – 1913 г.” **8**

България на Балканите и в Европа – Къде сме днес? **13**

Цената на сигурността **21**

Гьорг Карл фон Дьобелн **32**

Бунтът на Виталиан (511-515 г.) **38**

Rome Total War 2 - Ревю **58**

ТРИ ГОДИНИ ПО-КЪСНО

Здравейте,

Пред вас е осмият пореден брой на списание „Военна История“. Този брой е специален с това, че излиза точно 3 години след началото Клуб „Военна История“. Ако трябва да правим някаква равностетка, за последните три години постигнахме, поне по наше скромно мнение, доста. Над 13 000 пъти са били изтегляни броевете на списанието от Интернет. Успяхме в продължение на две години и половина да организираме редовни сбирки на хора, стремящи се да научат и споделят своя опит в областта на военната история и в повечето случаи аудиторията ни надминаваше тази на редовните учебни занимания в Софийски университет, което може само да ни радва.

Тази година се наложи да направим промяна в дейността си и поне за тази есен да прекратим редовните срещи на клуба. Макар че, сега като се замисля, клуб звучи дори някак помпозно, поради простата причина, че нашите сбирки и нашето списание са и ваши, отворени за всеки, който иска да участва. Това е един клуб, на който всички вие, които ни подкрепяте сте членска маса. Голямата ни мъка остава обратната връзка...изглежда в България хората обичат да четат, но не обичат да вземат отношение. Въпреки това, вече преминахме 2 500 „фенове“ във *Фейсбук*, което за група с относително ограничен интерес, каквато е военната история, е доста добро попадение според нас.

Започнаха да се чуват гласове, че пренебрегваме епизоди от българската история когато пускаме публикации в сайта си и в социалните мрежи. Бързам да отговоря, че ние не ги пренебрегваме. Истината е, че, поне според мен, е срамно в Интернет да се появяват банални публикации за едни и същи исторически събития и личности от нашата история, като едва ли не всеки месец трябва да ни се напомня къде е Дойран, кой е Ботев и защо се е създало Опълчението. Не знам за вас, но мен лично ще ме е срам ако трябва и ние да пускаме статии и публикации, в които разказваме на своите читатели за емблематични личности и събития от българската военна история. Искане ми се да вярвам, че хората, които следят нашата страница и нашия сайт знаят тези неща, гордеят се с личностите и събитията, заради които ние с вас днес сме тук, говорим на родния си език и живеем в държава, кръстена на народа, който я населява. Ако има нужда да ви разказваме подробно за Шипка, за Ахелой и за генерал Вазов, значи това не е страница за военна история, а учебник за б-ти клас. Аз лично смятам че в България са предостатъчно хората, които пишат учебници.

За сметка на сбирките, които се наложиха да прекъснат, в момента работим върху няколко други идеи, които, ако се осъществят, сериозно ще разширят кръга от дейности на „Военна История“. Но да не изпреварваме събитията – всяко нещо по реда си. А сега, какво може да прочетете в настоящия брой. Започваме с едно интервю, любезно предоставено ни от гл. ас. др. Димитър Григоров, преподавател в Софийски Университет „Св. Климент Охридски“, редактор на списание „Анамнезис“ и специалист по съвременна балканска история. Той хвърля малко светлина върху начина, по който сърбите възприемат първата си конфронтация с нас българите, случила се през

ноември, 1885г. Следва още едно интервю с колегата Петър Теодосиев от „Българска Наука“, който ни разказва повече за техният нов филм „Трагедия и Слава“, посветен на 100-годишнината от избухването на Междусъюзническата война. Продължаваме с две статии посветени на съвременното военно дело и са един вид обзори на настоящето положение в България и по света. Първата е посветена на мястото на съвременната българска армия на Балканите и в Европа, а втората – на десетте най-харчещи за отбрана страни в света към 2012г. В рубриката „Пълководци в сянка“ ще ви представим един швед, чиято кариера е емблематична за историята на скандинавската монархия и който отразява в себе си качествата на Наполеоновата епоха. Като последна, „историческа“ статия за броя, ви представяме първата част от материала на Иван Стоянов, посветена на Флавий Виталиан – византийски пълководец, обърнал се срещу император Анастасий и застанал начело на разнородна армия от „варвари“ и ромеи, която поела към Константинопол.

За финал оставяме ревиюто на Веселин Матов, посветено на последната бомба в сферата на стратегическите компютърни игри „Rome Total War II“. Веселин е прекарал няколко безсънни седмици пред монитора и е извлякъл най-важните поуки от новото бижу на The Creative Assembly и SEGA.

След този нехарактерно дълъг редакционен етюд ви пожелавам приятно четене!

Александър Стоянов

ОТНОШЕНИЕТО НА СЪРБИТЕ КЪМ СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА (1885 г.)

Главен асистент др. Димитър Григоров е преподавател в Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, специалист е по Съвременна балканска история и е редактор на историческото списание „Анамнезис“. Др. Григоров бе така добър да отговори на няколко наши въпроса, свързани с отношението на сърбите към Сръбско-българската война (1885г.) Ето какво научихме от него за позицията на нашите съседи към този знаменателен за българската история конфликт:

Какво означава за сърбите Сръбско-българската война? Как гледат те на нея днес?

За сърбите тази война има много по-малко значение, отколкото за българите. В общи линии тя не е от популярните теми. Това е разбираемо. Всяка национална митология гледа се сформира повече около т.нар. полезно минало. По отношение на войните сърбите днес обръщат най-силно внимание на Първата световна война, която се вписва в идеята за „малката, но славна и достойна“ Сърбия.

Защо му е на Милан да напада България? Толкова ли е страшно Съединението за Сърбия или кралят е имал и други причини?

Това е времето на реалната политика и на баланса в Европа. Милан счита, че със Съединението балансът на Балканите твърде силно се измества в полза на България. От друга страна трябва да имаме предвид и Австро-Унгария, която може да се разширява единствено в Югоизточна Европа, а в периода на империализмът експанзията се определя като жизненоважна от гледна точка на Великите сили. Австро-Унгария има интерес от конфликт между България и Сърбия, който да доведе до латентно напрежение между тях и да отслабва региона. Освен това Милан се изправя пред множество вътрешнополитически проблеми в Сърбия – като се започне от семейния конфликт с кралица Наталия, мине се през необходимата, но непопулярна данъчна реформа и се стигне до сблъсък с най-популярната партия в Сърбия – Радикалната и Тимошката буна от 1883 г. Може би кралят е искал да вдигне авторитета си чрез една лесна военна победа.

Каква е реакцията на сръбското общество към обявяването на войната?

Войната не е популярна въпреки, че могат да се срещнат различни пропагандни картички, изобразяващи военнoлюбива еуфория. Всъщност сръбските войници за заблудени, че отиват да се бият с османците и след като разбират за истинските цели, то тогава ентузиазмът силно се охлажда.

Какво е най-общото състояние на сръбската армия в навечерието на войната?

Сръбската армия е в състояние на полузавършена реформа, която съвсем наскоро е започнала да я превръща от опълчение в наборна армия. Както е известно, една от причините за избухването на Тимочката буна е именно реакцията срещу тази реформа. Част от населението не желае да изостави опълченския принцип и да се разоръжи. За кратко през 1883 г.

въстаниците контролират сигурно около половината територия на кралството. Милан успява да мотивира войниците и офицерите от армията си с големи материални награди и тогава бунтът бързо е смазан.

Мит ли е концепцията за сблъсъка на „капитаните срещу генералите“? Наистина ли е имало толкова сериозна „пропаст“ в качествено отношение между двете армии?

Писателят Сергей Довлатов казва, че всеки мит само засилва фактите. Сръбските генерали като да речем Милойко Лешанин са образовани в западни военни школи и са добре подготвени, но главно теоретически. В общи линии военните с практически опит от Сръбско-турската война от 1876 г. не оказват голямо влияние при вземането на военните решения. Сред по-низшите офицерски чинове има много качествени кадри – например, Паулус Ойген Щурм, пруски военен, по произход лузички сърбин, който е по-известен през Балканските войни и Първата световна война със сръбското име, което си избира – Павле Юришич.

Разбира се, тук трябва да се споменат и такива големи имена от сръбската военна история като генералите Живоин Мишич и Радомир Путник. Но подобни представители на низшия и среден офицерски състав също нямат кой знае каква инициатива по време на войната и не разкриват възможностите си. Самият Мишич споделя следното: „В тази войната отивахме като някакви селяндури на сватба – без да мислим за никакви мерки за проучване и подсигуряване срещу опасностите“.

Коя е най-популярната, сред българите, заблуда относно Сръбско-българската война, за която знаете?

Според мен е важно да се знае, че българската армия е много по-силна от сръбската. Тя има няколко обучени набора повече от сърбите. Има и по-голям мобилизационен потенциал. Просто според мен една модерна армия разгромява една все още не добре оформена реформираща се войска. Случва се това, което виждаме по-късно в Осmano-гръцката война от 1897 г. Османската армия, която има много от характеристиките на най-добрите европейски армии по онова време разбива гръцката войска, която все още има опълченски характер. Това, че гръцките офицери имат добро образование не повлиява по никакъв начин на изхода от войната.

Как гледат Великите сили на избухналата война? Какви са основните настроения в големите европейски столици?

Известно е, че Съединението е разглеждано като нарушение на Берлинското статукво. След българската победа, обаче, настроенията като цяло се обръщат в полза на България и както знаем Съединението в крайна сметка е признато.

Защо именно Австро-Унгария се ангажира със защитата на Сърбия? Какво би загубила Австро-Унгария от един по-сериозен сръбски провал?

Австро-Унгария по това време покровителства Сърбия. Изглежда, че в резултат на Руско-турската война 1877-1878 г. двете най-заинтересовани в региона Велики сили – Русия и Австро-Унгария си поделят Балканите на нещо като сфери на влияние и Сърбия е принудена да отиде в тази, която се „стопанисва“ от Виена. Австро-Унгария няма интерес от силна Сърбия, но няма и интерес от пълния разгром на протезето си, защото се опасява от загубата на авторитет като външнополитически патрон и освен това все още тя счита България за руско политическо творение.

Какво провокира граф Кевенхюлер-Меч да се намеси активно в конфликта? Имал ли е разрешението на своето правителство?

Действал е по волята на правителството си.

Реална ли е била заплахата от австрийска интервенция във войната?

Според мен, да. Но в крайна сметка, поради спирането на българското настъпление и края на военните действия, можем само да предполагаме, какво би станало ако българите не бяха проявили отстъпчивост.

Какво носи победата за България в общобалкански план?

Българският авторитет нараства. Включително сред населението в Османската империя. В дългосрочна перспектива, обаче, смятам че тази победа създава измамното самочувствие на България, че в бъдеще би могла лесно да се справи с другите по-малки балкански държави даже ако се намират в съюз. Преодоверяването в собствените си възможности има трагични последици за България през Балканските войни.

С какви чувства излизат от конфликта сърбите? Променя ли се обществената нагласа спрямо положението при обявяването на войната?

Сърбите излизат силно деморализирани. Настроенията срещу Милан нарастват. По кръчмите се разпространяват най-презрителни слухове за него от рода на това, че по време на войната така бил изпаднал, че въшлясал и сложил очила. Явно в очите на местните пияници носенето на очила се е считало за крайно недостойна работа. Войната е един от факторите, които определят решението на Милан да абдикира няколко години по-късно в полза на сина си Алаксандър, който се оказва и последния Обренович на сръбския престол.

До каква степен поражението, понесено от България, повлиява на бъдещето отношение на Сърбия към страната ни?

В годините скоро след войната все още няма особена омраза. Има ги, разбира се байганьовските подигравки, но от друга страна е показателно, че Стамболов разглежда вариант за българо-сръбска динстична уния, начело с не кой да е друг, а крал Милан. Омразата между българи и сърби е продукт най-вече на македонския въпрос, Балканските войни и особено на Първата световна война. Това, което според мен е много важна дългосрочна последица и за българската и за сръбската нация е, че войната поставя много ясна раделителна линия между българите и сърбите от пограничното население особено в Трънско, Драгоманско, Годечко. Дотогава българската и сръбската идентичности не са се възприемали като някакво страшно противоречие от местните хора. Като че ли немалко от тях доста свободно са „боравили“ с тези идентичности. След войната според мен вече разделението е много по-силно и все по-рядко се срещат както просръбски настроени хора в западните български територии, така и все по-малко пробългарски жители в Източна Сърбия.

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

Софийски Университет

23 Октомври 2013 г. от 19:15 ч.

Зала 23

Исторически факултет, Ректорат

ВХОД СВОБОДЕН.

С участието на:

акад. Георги Марков, полк. Доц. Станчо Станчев, о. р. полк. доц. д-р Марко Златев,
доц. д-р Лизбет Любенова, доц. д-р Веселин Янчев, проф. д. ист. н. Светлозар Елдъров

Българска Наука реализира втори, пореден филм, посветен на една от най-славните и трагични страници от българската история – Междусъюзническата война. В направата на проекта са ангажирани най-добрите специалисти в областта на Следосвобожденската история, които изграждат един доста по-различен образ на конфликта, от този, който ни се представя официално. За да научим повече за филма и неговото съдържание, се обърнахме към един от създателите и организаторите на „Трагедия и слава“ - Петър Теодосиев:

Миналата година направихте филма „На Нож“, посветен на Първата Балканска война. Как се прие той от публиката?

Още на самата премиера на 5-ти октомври 2012 г. имаше толкова желаещи да видят филма, че дори две прожекции една след друга не можа да побере всички хора. Направихме още няколко прожекции в София, а в страната обиколихме около 20 града. Навсякъде филма се приемаше с огромен интерес, дори места като Разлог направихме две прожекции за един месец. Никога няма да забравя един човек от публиката в Стара Загора. След края на филма човека дойде до нас с насълзени очи прегърна ни без да каже нищо и си тръгна. Така се приема филма – истински! Очевидна е нуждата от подобни продукции независимо от кого са.

Филма вече е свободно качен в интернет: <http://1912.nauka.bg>

Какво научихте за правенето на документални филми в процеса на работа?

Всичко! Когато работихме върху първия филм ние нямахме идея нито как се прави филм, нито как ние ще трябва да го направим. В процеса на работа вече много неща се изясниха, а ние учихме всяка минута, всеки час кое как става. Разбира се имахме и хора, които много ни помагаха и без тях нищо нямаше да стане реалност. Най-важното в правенето на документално кино, а и въобще на абсолютно всичко е желанието. Много пречки имахме, но не се замислихме дори да се откажем или да съкртим процеса.

Документалното кино е много специфично, нашата най-важна цел беше да покажем максимално обективно това, което се е случило през балканските войни. Да покажем документи, истории, снимки, които повечето хора не са виждали или чували и то от устата на най-големите специалисти в тази област.

Колко време работихте върху новия филм – „Трагедия и Слава 1913г.“ ?

Работата беше разпределена още от февруари, а филма беше готов малко преди премиерата на 17-ти юни. За този филм ние си поставихме много по-големи цели. Искяхме да получим много по-добро качество на продукта, като използваме всичко научено от първия филм. Мисля, че се справихме!

С какво снимките тази година бяха по-различни от миналата?

Имахме нови лица в този филм - професор д.ист.н. Светлозар Елдъров и актьора Иван Налбантов. Също така може да се каже, че повече от половината от самия екип, който работи над филма бяха нови лица. Аз лично мисля, че този екип, който събрахме за този филм беше много сплотен и работехме много добре. Професионализма на някои хора просто наистина вдигна и качеството на филма. Всички много повече се постараха, не само хората, които работихме, но и всички участници. Всеки прие това като кауза, което е и самата идея.

Кой ви помогна в реализирането на проекта?

Страшно много хора. Както се знае ние от първия филм не спечелихме нито една стотинка, а безвъзмездно го дадохме за излъчване на няколко телевизии, като една част от тях дори така не искаха да го излъчат. След обиколките ни из градовете и прожектирането му безплатно, ние го качихме в Интернет за свободно сваляне и ползване. С такава идея тръгнахме – да се разпространява безплатно, за да се запознаят повече хора с него. Помощ най-вече във всякаква форма получихме от нашият екип в БГ Наука. Разбира се, броя на хората помогнали не е никак малък и аз искам да благодаря на всички тях, накрая на филма сме се постарали да ги покажем всички.

Кои специалисти участват във филма?

Акад. Георги Марков, полк. доц. Станчо Станчев, о.р. полк. доц. д-р Марко Златев, доц. д-р Лизбет Любенова, доц. д-р Веселин Янчев, проф. д.ист.н. Светлозар Елдъров и актьора Иван Налбантов като диктор. Постарали сме се да съберем най-добрите специалисти в областта.

Какво научихте за Междусъюзническата война, което не знаехте преди това?

Много неща. Всеки от участниците разказа не малко лично истории. Истории, които в бита на българина по това време са ежедневие, а ние в момента пренебрегваме поради липса на историческата памет. Историите за румънските войски, влизащи в българските територии не обезпокоявани от никого, издевателстват над местното население по всякакъв начин. Предателството на сърбите над българското население в Македония по особено жесток начин. Подробности около политическите планове на Великите сили и т.н. Много неща научихме всички, надявам се чрез филма и много хора също да видят живота на българите тогава.

Кое е трагичното и славното в нея?

Много коментирахме с екипа, с когото правихме филма какво да е заглавието. Имаше не малко предложения, но мисля, че „Трагедия и Слава” е най-подходящо. То съдържа и нещо, което обмисляхме още когато правихме първия филм „На нож!”. Много е важно да се знае, че ние не честваме нищо от тази война, ние отбелязваме събитието 100 г. от Междусъюзническата война. Война, която е много важна за нашата история, война

която е предопределила и бъдещето ни. Трагичното е провала на политиците ни още в края на първата балканска война и през цялата втора балканска война. Славното, с което ние винаги ще се гордеем е армията и народа на България. Битките, които водим срещу многобройния противник са победни и ние успяваме да задържим и гърци и сърби в тяхната територия и да не допуснем влизането им в София. Много славни битки водим, които за съжаление остават в забрава.

Българите често обвиняват или политиците си от онова време в страхливост или царя в прекомерна амбициозност. Къде е истината?

Аз не съм историк, но истината е по средата. Първата голяма грешка на Фердинанд е амбицията да влезе в Цариград, след това иска територия, която няма как никой да даде на България. Нямаме приятели между Великите сили, а в края на Втората балканска никой не гледа армията ни и чрез политика нашите врагове тогава успяват да вземат това, за което са тръгнали и на война – територии населени с българи.

Има ли истина в тезата, че ако не бяхме нападнали първи, другите така или иначе щяха да ни нападнат?

Както във филма се казва, много преди 12-та, 13-та година започват сблъсъците между български, гръцки и сръбски войски в Македония. Тази територия нашите съседи я искат от много отдавна.

Кога ще бъдат прожекциите на филма? Има ли планирани дати?

В момента обсъждаме точно това. За сега сме предвидили прожекции на филма във Военна академия и Софийски Университет, също така във Велико Търново, Стара Загора и други градове ще направим прожекции. Дати все още няма, но хората, които ни следят ще разберат кога и къде ще могат да видят филма.

Има ли цензура в България по отношение на нашата история? Казваме ли всичко, или гледаме да не настъпим нечий съседски мазол?

Този филм никога няма да бъде пуснат по нито една национална телевизия. Ще предизвика международен скандал. Това, което правят нашите съседи срещу българската история в България се приема нормално, но когато ние кажем истината нашите съседи се обиждат. За съжаление тази тенденция се увеличава.

Следващата година се отбелязва един век от началото на Първата Световна война, в която и ние взимаме дейно участие. Мислили ли сте да направите един филм и за тази война?

Да кажем, че имаме голямо желание да направим следващ филм, който да е посветен на Първата Световна война, но както всяко нещо и това ще се нуждае от финансиране. В момента обсъждаме различни варианти по този въпрос. Ние сме оптимисти и мислим, че по един или друг начин БГ Наука ще отбележи българското участие във войната.

БЪЛГАРИЯ НА БАЛКАНИТЕ И В ЕВРОПА – КЪДЕ СМЕ ДНЕС?

Сто години след Балканските войни, България се намира в златната среда по отношение на военния си потенциал спрямо своите съседи. Когато преди един век дедите ни се заемат с оръжие в ръка да осъществят националната идея, нашите войски са втори по значимост в региона след османските, а на практика се проявяват като най-боеспособната, взета сама по себе си, сила по време на Първата Балканска война. Междусъюзническата война доказва, че страната ни няма възможност да противодейства на по-широка коалиция от опоненти, която има възможността да нанесе удар в гръб. Това се потвърждава и от хода на Първата Световна война, като в рамките на първите години от нашето участие, става ясно, че българите могат да воюват на два фронта при положение че тила им е осигурен от поне един съюзник.

След Голямата война, нашия военен капацитет е сериозно засегнат от мирните спогодби, подписани в Париж. На практика, до избухването на Втората Световна война, нашата армия сериозно изостава от своите съседи по всички параграфи. В рамките на войната, армията ни се въоръжава първо с немска, а в последствие и с руска техника, но въпреки тези модификации, успехите в периода 1944-15г., се дължат най-вече на тежкото състояние на германските сили и устрема на Трети украински фронт на Червената армия.

Периодът на социализма е време на възраждане на българската военна мощ, най-вече посредством материалните и финансови инжекции от страна на СССР, която вижда в страната ни стратегически партньор, който да противодейства на балканските членки на НАТО – Гърция и Турция. Нещо повече, след като Югославия излиза от Източния блок през 1948г., България се превръща в най – южната членка на ОВД и съответно позицията ѝ става ключова за постигане на пробив към Средиземноморието. В следствие на тази осъзната нужда, СССР инвестира във всички родове войски. Към 1980г., българските ВВС се нареждат в челните десет в световен мащаб. Щатната армия от над 150 000 души, подкрепена от значителен резерв и наборна система може да осигури голям брой войници за относително кратко време. Танковия потенциал, ракетни войски и системите за защита на въздушното пространство също са на високо ниво. Всичко това приключва с разпадането на източния блок. Напълно резонно, малка България не може да си позволи разходите по поддържане на подобна военна сила.

Това, обаче, не оправдава последвалия през 90-те години произвол, който постепенно довежда до дезинтеграция във всички родове войски, свързана с масови съкращения, остаряване на техниката и липса на адекватни проекти за превъоръжаване.

Как изглежда песимистичната гледна точка днес:

Днес българският военен потенциал изглежда съмнителен по отношение на своята ефективност. Оръжейният парк е остарял, отсъства собствена военна промишленост, която адекватно да задоволява потребностите на страната по отношение на логистиката и обезпечаването с муниции.

Отбраната на страната е в плачевно състояние по отношение на защитата на въздушното пространство и следенето на евентуални нарушения от страна на други страни. С оглед на наличието на такава стратегическа цел, каквато е АЕЦ „Козлодуй“, има доста какво да се желае по отношение на националната сигурност.

Военноморските сили са на практика забравени след 1990г. И въпреки трите фрегати закупени от Белгия, безопасността на Черноморието е поставена под сериозно съмнение с оглед на само едната военноморска артилерийска батарея и малкия брой съдове, повечето от които от най-нисък клас.

По отношение на военновъздушните си сили, България се намира в доста неприятно положение, тъй като ВВС е в преход и процес на превъоръжаване, в рамките на който много самолети са изведени от служба без да бъдат заменени адекватно с нова техника. Страната ни се намира в процес на закупуване на нови многоцелеви изстребители, като избора е между три доставчика (Към момента на публикуване на статията, вече е повече от ясно, че страната ни избира модернизация „до дупка“ на МиГ 29 – бел.авт.) Въпреки това, ограничения бюджет, финансовата и политическа дестабилизация и лобисткия характер на търговете провеждани от държавата могат да изиграят лоша шега на страната ни и да ни оставят доста назад от основните сили в региона – Гърция и Турция.

Личният състав е слабо мотивиран поради смешния размер на възнагражденията, липсата на социален престиж на професията, както и поради липсата на реформи във военното образование и ниското ниво на подготовка на силите, които не са предназначени за специфични мисии. Според неофициални данни, страната ни може да въоръжи адекватно едва 4 500 от своите 19 000 сухопътни сили.

Плачевното състояние на икономиката обуславя ниския бюджет, който страната ни отделя за нуждите на армията. Освен в процентно отношение спрямо БВП, средствата, които се харчат за отбрана са доста скромни. Показателен е и фактът, че България залага на числен състав на МВР, надвишаващ три пъти състава на армията. На практика, ангажиментите на страната към НАТО са основна пречка пред по-нататъшното финансово обезсилване на армията за сметка на ресурсите за вътрешен контрол, така необходим в контекста на народното недоволство от последните три правителства.

Къде сме ние на Балканите:

Както споменахме по-горе, намираме се някъде в „златната среда“, до колкото подобно понятие може да носи някаква доза спокойствие за страната ни. Можем да се похвалим с техническо преимущество в brutни цифри над Сърбия, Румъния и Македония по отношение на бронираната техника, но сме предпоследни по брой военнослужещи и по брой на военновъздушната техника.

Бюджетът за отбрана е на пето място сред преките ни съседи, като по този показател Румъния харчи над три пъти повече при по-нисък процент от БВП, а Гърция харчи близо седем пъти повече при почти същия процент БВП. Всякакво сравнение с Турция изглежда смехотворно. Южната ни съседка харчи 26 пъти повече за отбрана при почти

същия процент от БВП. Армията на Анкара е 15 пъти по-голяма, бронираната сухопътна техника - 10 пъти, ВВС машините – 7 пъти, ВМС съдовете – 3.5 пъти.

Танк Altay – новият прототипен танк, произвеждан от Турция. Този танк, от 3+ поколение е планиран като основа на турските бронетанкови сили след 2015 г.

Съпоставката с Гърция изглежда по-благоприятна, но само по отношение на сравнението с Турция. Атина разполага с над пет пъти повече ВВС машини, личния състав на армията е почти шест пъти по-голям, а сухопътната бронирана техника е четири пъти повече от нашата. Същото се отнася и до военноморските сили.

Малко по-добре изглеждат нещата по отношение на Сърбия и Румъния. Основното изоставане в тази насока е в числеността на личния състав. Сърбия има с шест хиляди повече военни, докато Румъния ни превъзхожда с 22 000. Единствено Македония, от преките ни съседи, разполага с по-малобройни въоръжени сили, но тук разликата е едва 4 000 в полза на България. По отношение на ВВС, сърбите разполагат със два пъти повече летателни апарати, докато румънското превъзходство е по-скромно – с 50 повече от нашите. Между България и Румъния има паритет и по отношение на броя военноморски съдове, като този показател е без значение за Сърбия и Македония, които нямат излаз на море.

Цифрите, върху които се базира гореизложената съпоставка са обобщени в следващата таблица:

Таблица 1: България и нейните съседи – общо сравнение на военния потенциал:

Държава	Военновъздушна техника	Военноморски съдове	Сухопътна Бронирана техника	Числен състав	Резерв	Военен бюджет млрд \$	% от БВП
България	118	34	1062	34500	302000	0,73	1,9
Сърбия	217	-	1058	40000	170000	1,03	2,1
Гърция	607	148	4570	177600	206000	4,62	2,2
Турция	751	111	10980	455653	208400	18,2	2,4
Румъния	169	38	821	66000	79900	2,4	1,33
Македония	33	-	279	30000	70000	0,3	2,5

Къде сме ние спрямо европейските държави с подобно на нашето население и размер на територията:

На фона на европейските държави с приблизително до нашето население, страната ни се намира, на пръв поглед, в едно нелошо състояние, поне по отношение на цифрите.

Макар ВВС техниката ни да е на последно място по количество, страната ни е втора по бронирана техника спрямо посочените страни (виж Таблица 2) и не отстъпва на държави с военноморски традиции каквито са Белгия и Португалия по отношение на флота, като дори изпреварваме Белгия с цели 14 съда. Състава на армията ни се нарежда след този на Швейцария и Португалия и сериозно превишава този на Чехия, която е на последно място.

До тук добре, но какво се крие зад цифрите. На първо време нека обърнем внимание на бюджета за отбрана. България отделя най-малко пари за своята сигурност – 3 пъти по-малко от Чехия, която е предпоследна в така подбраната класация. От своя страна, по процент на БВП отделен за отбрана, страната ни се нарежда на второ място с едва 1 десета по-малко от Белгия, която харчи най-много спрямо БВП. Същевременно Швейцария, чийто военен бюджет е едва 0.9% от БВП всъщност инвестира пет пъти повече пари от България. Именно тук най-ясно проличава пропастта, която съществува между западните икономики и българският им събрат. С други думи, ако страната ни инвестираше толкова, колкото да речем Швейцария, по показател процент разход за отбрана от БВП щяхме да попаднем в челните класации на страните-агресори, редом със Северна Корея и Иран.

JAS 39C Gripen – един от най-добрите изстребител произвеждани в Европа и кандидат за основен изстребител на българското ВВС.

Ако оставим финансите на страна, съществува и чисто техническият проблем. По отношение на голяма част от военната техника и поддръжката ѝ, страната ни изостава сериозно от държави със същия размер, които се намират в доста по-малко интензивна стратегическа позиция от нас. Чешките BBC, например, залагат изцяло на един от най-модерните изстребители в момента – шведския JAS 39C Gripen. Почти всички други страни залагат на танка Леопард 2 за основа на сухопътните си сили. Дори по отношение на флота, където цифрите са на пръв поглед в наша полза, разликата в техническото ниво остава висока, макар закупуването на белгийски фрегати да ни доближава до техническия потенциал на Португалия и Белгия.

Танк Leopard 2 – основна бойна машина на германската армия и важен компонент във въоръжението на множество европейски армии.

Макар Т-70, които са основния компонент в танковия ни парк, да са добри и надеждни, те все пак остават второ поколение танкове за сметка на Леопардите, които са трето и съответно превъзхождат нашите машини по отношение на цялостния потенциал. Що се отнася до флота, голяма част от нашите съдове са катери и кораби от нисък клас. Освен това, България не разполага с подводници, докато Португалия, например, разполага с две.

Таблица 2: Българският военен потенциал на фона на западноевропейски страни с приблизително подобна територия и население:

Държава	Военновъздушна техника	Военноморски съдове	Сухопътна Бронирана техника	Числен състав	Резерв	Военен бюджет млрд \$	% от БВП
България	118	34	1062	34500	302000	0,73	1,9
Чехия	140	-	983	23000	676	2,2	1,1
Белгия	182	20	620	32000	6000	5,1	2
Австрия	144	-	877	30000	27000	3,19	0,8
Швейцария	254	-	2100	134886	77000	3,6	0,9
Португалия	145	38	843	39000	211000	3,4	1,5

Гореизложената таблица демонстрира, че държавите в Западна и Централна Европа са предприели необходимия преход от разоръжаване на силите от времето на Студената война и създаването на модерни, добре оборудвани части, които, макар и по-ограничени като размер, да могат да изпълняват основните задачи по опазване на националната сигурност. Това е и целта, към която трябва да се стреми и България по отношение на своето бъдещо развитие.

Какво предвижда концепцията за превъоръжаване на въоръжените ни сили:

През 2010г. Министерство на отбраната формулира концепция за превъоръжаване на армията с модерно оборудване, което да подобри качеството, а донякъде и количеството на въоръжените ни сили. Цифровото измерение на този план е следното:

Видове бойна техника която трябва да се закупи до 31.12.2014г.	Брой
Сухопътни	
Танкове	80
Бронирани превозни средства	280
Оръдия над 100мм	96
ОБЩО	456
ВВС	
Бойни самолети	16
Транспортни самолети	7
Тренировъчни самолети	12
Бойни Хеликоптери	6
Транспортни хеликоптери	16
Тренировъчни хеликоптери	4
Противовъздушни батареи	5
Радарни системи	20
ОБЩО	86
ВМС	
Основни бойни кораби	6
Поддържащи бойни кораби	6
Помощни кораби	5
Други съдове и инсталации	18
Хеликоптери	3
ОБЩО	38

Според изчисленията на военните, за пълната реформа на армията между 2011 и 2014г.

ще са необходими около 370 000 000 лева или 245 000 000 щатски долара. Остава отворен въпроса до каква степен посочените цифри отговарят на реалните възможности на армията ни да финансира подобно начинание. Без отговор остава и въпроса каква част от предвидената техника е закупена до момента, предвид факта, че до края на зададения срок остават около година и три месеца. Както вече посочихме, закупуването на основен компонент многоцелеви изстребители остава като една хубава идея без изгледи за реализация. Същевременно, от предвидените 6 бойни кораби са осигурени 3, но не бива да забравяме, че в състояние на бюджетна криза, която наложи допълнително теглене на сериозен по обем заем за покриване на текущите плащания, политиките и военните едва ли ще успеят да се договорят за изразходване на сериозните средства, необходими за довършване на План 2014.

Военната мощ на всяка страна преминава през периоди на възход и падение, които се редуват в определена последователност, която се основава на поредица от социални, икономически и политически фактори. Този процес на възход и падение може да се дефинира като военна еволюция. Понякога, обаче, военната мощ на държавите преминава през радикални периоди на засилване или отслабване, които пасват в еволюционния модел, но рязко се отличават от нормалния ход на нещата. Тези периоди могат да се характеризират като „революция“ (когато мощта на страната бележи язък възход) и „деволюция“ (когато страната преминава през рязък спад на военната мощ). България спешно се нуждае от стабилизиране на военната си „мощ“, за да се прекъсне пагубния регрес, който настъпи след 1990г. Пределно ясно е, че за да се изгради военната сила на една страна, първо трябва да се стабилизира икономиката ѝ, но това не означава, че с по-ограничени средства не би могло да се провежда една разумна политика, която, ако не да пребори, то поне да ограничи негативните ефекти от разклатената икономика. Това се случва чрез задаване на стратегически приоритети от страна на военното командване и неговите политически началници. Нормално е без финансовата и материална подкрепа на СССР да съкратим армията си и да ограничим мащаба на военната техника. Но това трябваше да се случи в разумни граници и чрез постепенни съкращения.

Това, от което България наистина има нужда, е компактна, но добре оборудвана, платена и мотивирана армия, в която всеки служител си знае мястото и е доволен от него. Казано по-конкретно, България има нужда от умален модел на американската армия. Стабилни и адекватни ВВС, без да се прекалява с бройката. Добра брегова охрана от практични бойни кораби, без да се търси грандомания в тонажа и най-вече мотивирана и отлично обучена професионална армия, която в добавка може да бъде подкрепена от национален резерв и/или някаква форма на национална гвардия. Не е проблем редовната ни армия да е 33 000, но нека всеки един от тях да е идеално обучен, отлично платен и съоръжен по най-високите стандарти.

Ще си позволя да завърша с обобщен цитат на думите на полк. д.в.н. Димитър Недялков, споделени по време на негова лекция в рамките на Клуб „Военна История“ – „Само държава, която ясно съзнава стратегическите си цели и има дългосрочна концепция за тяхното разрешаване, може да създаде адекватна военна мощ, която да гарантира суверенитета на страната.“

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf

http://www.armedforces.co.uk/european_country_index.htm#czech

http://www.mod.bg/en/doc/misc/20110207_AFDP_ENG.pdf

<http://belizarius.wordpress.com/2012/05/22/devolution/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Military_of_Switzerland

<http://www.minfin.bg/bg/page/826> - Бюджет 2013 на кратко

Интервю с военния министър Ангел Найденов // Списание „Тема“, брой 36 (615), 16-22 Септември 2013

ЦЕНАТА НА ОТБРАНАТА

Кои са десетте държави, които инвестират най-много в своята сигурност

Двадесет и първи век се очертава като епохата на високите технологии, многоцелевите оръжия, съкращаването на количеството за сметка на качеството и максималното възможно механизирание на войната за сметка на човешкия фактор. На къде отива отбраната и какво ново ще ни покажат разработчиците само времето може да покаже, но ако има фактор, по който можем да отчетем от кои държави може да се очаква най-много по отношение на военните технологии, то това несъмнено е размера на бюджета за отбрана, който отделните страни отделят за съответния период.

В състояние на икономическа рецесия и засилващ се страх от нова икономическа криза, се наблюдава един общ стремеж към съкращаване и прецизиране на военните разходи с цел оптимално използване на бюджета и минимално „дразнене“ на обществеността, която, поне що се отнася до страните от ЕС и в по-малка степен – САЩ е по-скоро негативно настроена към харченето на прекомерни средства за развитието на военното дело. Пацифизма на европейците, макар и надценяван, е факт, но не толкова защото не ни се воюва, а защото в момента предпочитаме стабилизацията на социалния сектор, тъй като, противно на българската максима, европейецът предпочита първо той да е добре, а чак след това Вуте да е зле.

В този смисъл, не бива да се изненадваме, че нито една от трите най-харчещи за отбрана държави е европейска. От друга страна, трите основни европейски сили – Германия, Великобритания и Франция заемат позиции в топ десет. А сега нека разгледаме кои са десетте държави, които харчат най-много за своята сигурност.

САЩ

Не бива да ни изненадва, че „страната на храбрите и свободните“ оглавява тази класация. Не е и изненадващо, че САЩ е най-големия доставчик на оръжие в световен мащаб. Това също е добре известно. Фактът, който би могъл да ви стресне, е че САЩ харчат повече от следващите девет държави в класацията...взети заедно!!!. Ако преди 120 години Великобритания се е стремяла да наложи „стандарта на двете сили (Two-power standard), съгласно който Обединеното кралство трябвало да разполага с флот, който да е по-голям от размера на следващите два най-големи флота (в началото на миналия век, това са флотите на Русия и Франция), днес, изглежда, САЩ са възприели Nine-power standard (Стандартът на деветте сили), съгласно който САЩ трябва да инвестира в отбраната си повече, отколкото инвестират следващите девет по сила държави в световен мащаб, взети заедно. Поддържането на подобно екстравагантно разточителство може да струва скъпо на американците, които в момента се намират в

състояние на тежка политическа и икономическа криза, свързана с актуализацията на държавният бюджет.

F-35 – новата стока за износ на САЩ

Същевременно, в по-дългосрочен план се вижда, че през последните няколко години САЩ постоянно намаляват бюджета си. Например в сравнение с 2012г., бюджета за отбрана през 2012г. е със 6% по-малък. Но дори и тази цифра бледнее пред забележителните 698 591 000 000 \$ отделяни през 2010г. С други думи, за последните 3 години, САЩ са намалили разходите за отбрана с над 50 000 000 000 \$, което е повече от годишния военен бюджет на страните в дъното на настоящото класиране. Въпреки всички съкращения, според изследователите, САЩ акумулират 40% от световните

разходи по отбрана, което веднага ги превръща в кандидат за „най-войнствена държава“, не само в настоящия момент, а може би и в исторически план. От друга страна, тези огромни суми представляват относително малък дял от БВП на Щатите – едва 4.4%. Страната реализира и сериозен приход от продажбата на военна техника – над 6 200 000 000 \$ за 2012 г., което е 9 пъти повече от годишния бюджет за отбрана на България.

До кога и до колко САЩ ще успяват да поддържат своите външнополитически и военни ангажименти в Ирак и Афганистан, както и системата от стотици бази, разположени из целия свят остава въпрос по-скоро на време и зависи до голяма степен от общата икономическа картина в глобален план. Отказа от намеса в Сирия и примиряването на Белия Дом с позицията на Москва е сигнал, че Щатите не са готови да влязат в поредната задънена улица на Близкия Изток, която да източни нови колосални суми от разклатения бюджет на Вашингтон.

КИТАЙ

Поднебесната република, която се превърна в икономическото чудо на XXI век в момента работи върху мащабна програма за превъоръжаване на ВВС и флота, свързана със строежа на самолетоносачи (което образува доста нерви в САЩ) и въвеждането на ново, пето поколение многоцелеви изстребители „Ченду J-20“, които китайците произвеждат в собствените си заводи. Като добавим към това и постоянно растящия бюджет за отбрана, някои теоретици смеят да предполагат, че Китай би могъл да задмине САЩ в някакъв бъдещ момент.

Ченду J-20 – новото поколение многоцелеви изстребител на Китайската народно-демократична република

Подобни прогнози, обаче, са доста фиктивни, тъй като залагат на настоящите данни за изменението на военните разходи, а прогнозите се правят на базата на постоянно намаляване на бюджета на САЩ и същевременно – непрекъснато нарастване този на Китай. Това е една доста сериозна икономическа химера, която надали може да издържи проверката на времето. Във всеки случай, Китай дават сериозни заявки ако не да изпреварят САЩ, то поне да не допуснат друга държава да ги измести от втората позиция. Друг важен момент от бюджета за отбрана на Китай е, че Пекин харчи едва 2% от БВП за отбрана. Следователно, ако Китай инвестираше процент, равен на този на САЩ, военният бюджет на страната щеше да нарасне до 346 720 000 000\$ или около 50% от парите, които инвестира Вашингтон в своята сигурност.

Наблюдавайки ръста на китайския военен бюджет, не би било трудно да си представим подобен развой на събитията. Нека вземем например бюджета за 2011, който е 143 милиарда долара или с 10% по-малко от настоящия. Ако ръстът се запази и Китай посмее да харчи около 4% от БВП за отбрана, то до около 10 години Китай ще достигне гореспоменатите около 350 милиарда долара, което е доста впечатляващ ръст, но не е нещо неவிжданo за Китай. Пекин вече е постигал далеч по-забележителен скок – между 2000 и 2012г. Бюджета за отбрана на Китай е нараснал с 325%!!! От друга страна тази цифра, макар и стряскаща не бива да ни заблуждава че нов подобен скок е възможен, тъй като едно е да увеличиш бюджета си три пъти, когато е бил 30 милиарда, а съвсем друго – когато е 160 милиарда (от друга страна огромния ръст в отбраната съвпада с огромния ръст на цялата икономика и Китай успява да увеличи разходите си без да увеличава процента от БВП – 1.7% през 2000 и 2 % през 2012г.).

Въпреки това, Китай тепърва ще доказва своите възможности и ще влияе значително на начина по който се преразпределят приоритетите в отбраната на САЩ, Индия и Русия, а вероятно и на целия останал свят.

РУСИЯ

Русия преживя период на относителна финансова стабилизация и рестартиране на военния потенциал, който отбеляза сериозен спад през 90-те години. Развиването на нови програми по отношение на флота и ВВС даде шанс на Москва ако не да превъоръжи армията си, то поне да натрупа солидни супи от износа на оръжия, нареждайки се на второ място след САЩ.

За разлика от Вашингтон, Москва не поддържа скъпо струващи операции из цял свят а ас стреми да консолидира собствената си зона на влияние в Централна Азия и Кавказ, като същевременно щедро снабдява Иран и Сирия с оръжие за да задържи баланса на силите в Близкия Изток, след като Либия беше поднесена на тепсия на САЩ. Възползвайки се от мощната оръжейна индустрия, Русия е постигнала ниво на техническа самостоятелност, многократно надвишаващо това на останалите водещи военни сили в света – Москва внася 10 пъти по-малко военна техника от Франция и 100 пъти по-малко от САЩ.

Сухой ПАК ФА – руският отговор на F-35

Руският военен бюджет също е нараснал значително за последните 13 години – от 30 милиарда през 2000 до 90 милиарда през 2012г. Този сериозен скок илюстрира вече изложената теза, че при управлението на Путин и Медведев, Русия има възможността

да стабилизира финансите си и да разшири перото отбрана. Подобно на САЩ, Русия използва около 4.4% от БВП за отбрана, което, за разлика от Китай не ѝ позволява да предприема нови грамадни скокове. От друга страна, ръста в процента на отбраната спрямо БВП е относително скромнен – от 3.7% през 2000 до вече споменатите 4.4%, което означава че Москва постига сериозен ръст без да натоварва икономиката си прекомерно.

Наблюдава се цялостна промяна на 180 градуса между позициите на САЩ и Русия спрямо тези отпреди 40 години. Днес Русия се опитва да съдържа експанзионизма на САЩ, оказвайки дипломатическа и материална помощ на ключови пионки по глобалната шахматна дъска в опит да ги спаси от настъплението на царицата-демократия.

ФРАНЦИЯ

Традиционно една от най-богатите и най-сериозно харчещи за отбрана държави в Европа, а и в света е Франция. Днес тя заема четвъртото място в класирането, харчейки 11 пъти по-малко от САЩ. Франция преживя своята епоха на нео-милитаризъм в лицето на Никола Саркози, който поведе битка за създаване на общоевропейска армия и бе един от инициаторите за кампанията срещу Кадафи в Либия. След падането на Саркози, обаче, се оказа че бюджета на Франция е дисбалансиран, а хазната – неспособна да поеме по-нататъшна експанзия в сферата на отбраната. Операцията в Мали само потвърди, че Франция не може да надскочи себе си и използването на компактни сили за постигане на външнополитическите цели ще бъде модел на поведение за Париж.

Франция зае и крайно негативна позиция спрямо режима на Асад в Сирия, но не се наема да реализира активна намеса в региона. От друга страна Париж реши да се възползва и да увеличи износа на оръжия за Близкия Изток, щедро приемайки средствата както на Сирийската опозиция, така и на Асад, който, както се оказа, тайно се снабдява и от Франция и от Великобритания, въпреки наложените санкции.

Френски войници отпътуват за Мали. Мисията на Франция в Мали през 2012г. Породи сериозен дебат сред френското общество, а хуманитарните мотиви на Париж бяха поставени в сянката на богатите находища на уран, с които африканската страна разполага.

На фона на постоянно нарастващите разходи за отбрана на САЩ, Русия и Китай, за Франция остава да се надява на обновяване идеята за общоевропейска армия, която би могла да балансира сериозната пропаст, която зее между трите първи сили и европейските им еквиваленти.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Обединеното кралство от години заема несигурна позиция като велика сила, разделен между топлите отношения със САЩ (които някои дефинират като лакейство, особено по времето на Тони Блеър) и традиционната връзка, която свързва Острова с Европа, подсилена от процесите в ЕС. Същевременно, британското общество се тресе от ксенофобия и все по-засилващо се напрежение що се отнася до социалните придобивки и обществения сектор. На фона на тези „мировременни“ проблеми, Великобритания се опитва да пази реномето си на велика сила, действаща като сянка на САЩ при всички операции на Вашингтон от Афганистан насетне.

Британски войници на патрул в Ирак. Скоро войниците на Обединеното кралство могат да станат рядкост извън териториите на страната и стратегическите военни бази.

В този контекст, Лондон се опитва хем да съкращава своите военни разходи, хем да запази високо качество на своята армия въпреки съкращаването на персонала. Нова концепция за развитието на британската армия предвижда сериозно свиване на личния състав и разширяване на наемническите части, използвани от Великобритания по време на задграничните операции. Дали и до колко една наемна армия ще струва по-евтино на английския данъкоплатец си остава въпросителна, на която само времето може да даде отговор.

Не бива да се пренебрегва и влиянието на Световната икономическа криза, в следствие на която, Великобритания е принудена за поредна година да

съкращава бюджета си и да пести от внос на оръжия. Износът също е намалял значително -10% за последните две години и над 8 пъти в сравнение с преди двадесет години, когато е бил над 2 500 000 000\$ годишно.

В този смисъл, правителството в Лондон и неговите бъдещи наследници едва ли ще бъдат особено ентусиазирани да вкарат страната си в конфликт срещу страна от Третия свят или някое скъпо струващо ембарго спрямо Иран например. Разбира се, в момента подобно ембарго съществува и по отношение на Иран и по отношение на Сирия, но както стана ясно от разкрития в пресата, Великобритания щедро продава оръжие „под масата“ и на двете държави.

ЯПОНИЯ

Страната на изгряващото слънце вече не страда от доста от санкциите, наложени ѝ през 1945г., но това не променя факта, че японците са доста предпазливи по отношение на употребата на сила. Въпреки сериозните разходи, които се правят за отбрана, японската армия залага по-скоро на ефективно превъоръжаване и на високите технологии, отколкото на задгранични мисии.

От друга страна нарастващото напрежение във връзка с граничния диспут с Китай за островите Сенкаку както и широката Тихоокеанска програма на Китай засилиха безпокойството в Токио и все по-често се чуват гласове за засилване на военноморския и военновъздушния потенциал на страната.

Острови Сенкаку. В жълто – границата според Китай; В оранжево – границата според Япония;

Всъщност, разширяването на военния потенциал е част от програмата на министър-председателя на Япония – Шинзо Абе, който си позволи за пръв път от 11 години да увеличи парите, насочени към перото отбрана. От друга страна, Япония е една от най-малко харчещите за отбрана държави в света по отношение на процент от БВП – едва 1%.

Основното препятствие пред бърз растеж на въоръжените сили е огромния външен дълг, с който страната се бори след голямата финансова криза в Азия (1996-1997г.). Стабилизирането на икономиката би могло да позволи на Япония да харчи повече за отбрана, но това е една несигурна величина, която само времето може да дефинира.

САУДИТСКА АРАБИЯ

Пустинната държава, изобилстваща от нефт и религиозни рестрикции, е държавата, която харчи най-висок процент от БВП за отбрана, с изключение на Северна Корея. Саудитците преминават през процес на сериозно превъоръжаване на своите сили, свързано със сделки за милиони долари със САЩ за закупуване на хеликоптери, изстребители и ракети. Всички тези стъпки са свързани с опита на Саудитска Арабия да се превърне в новата водеща сила на сунитския арабски свят след като Египет беше разтърсен от революцията, а въввлечената в кървава гражданска война Сирия повече от всякога залитна в лагера на Иран. Основния препъни камък пред Риад е Турция, чийто военен потенциал също расте прогресивно, особено след като страната започна да развива собствена военна индустрия, целяща да се постигне по-малка зависимост спрямо САЩ, Франция и Германия по отношение на военната техника.

Същевременно, саудитците харчат сериозни суми за насърчаване на своите звена сред сирийската опозиция, търсейки начини да разпространят влиянието си както в Сирия, така и в Ливан. Тези опити срещат упоритата съпротива както на Иран, така и на Обединените арабски емирства, които се опитват да се измъкнат от сянката на своя по-голям съсед и да водят собствена политика в региона на Персийския залив.

Бюджета за отбрана на Риад е нараснал с над 11% спрямо миналата година и като цяло

бележи ръст от 100% спрямо бюджета за 2000 година, който е бил 26 000 000 000\$. Ако подобен ръст се запази и за в бъдеще (а Саудитска Арабия може да разчита на постоянни приходи от своите нефтени залежи), страната скоро ще може да изпревари европейските сили по отношение на инвестициите в отбраната.

ГЕРМАНИЯ

Най-мощната икономика и най-многолюдната държава в Европа в момента изглежда погълната от социалните и дипломатически проблеми, които в комбинация с икономическата криза сериозно застрашават единството на Европейския съюз. За никого не е тайна, че Германия крепи съюза на плещите си и финансовите инжекции на Берлин държат няколко държави в икономическо съзнание. Въпреки това, Бундесверът ще получи с 0.9% повече пари спрямо миналата година, което е забележително на фона на огромните разходи, които държавата прави в социалната сфера.

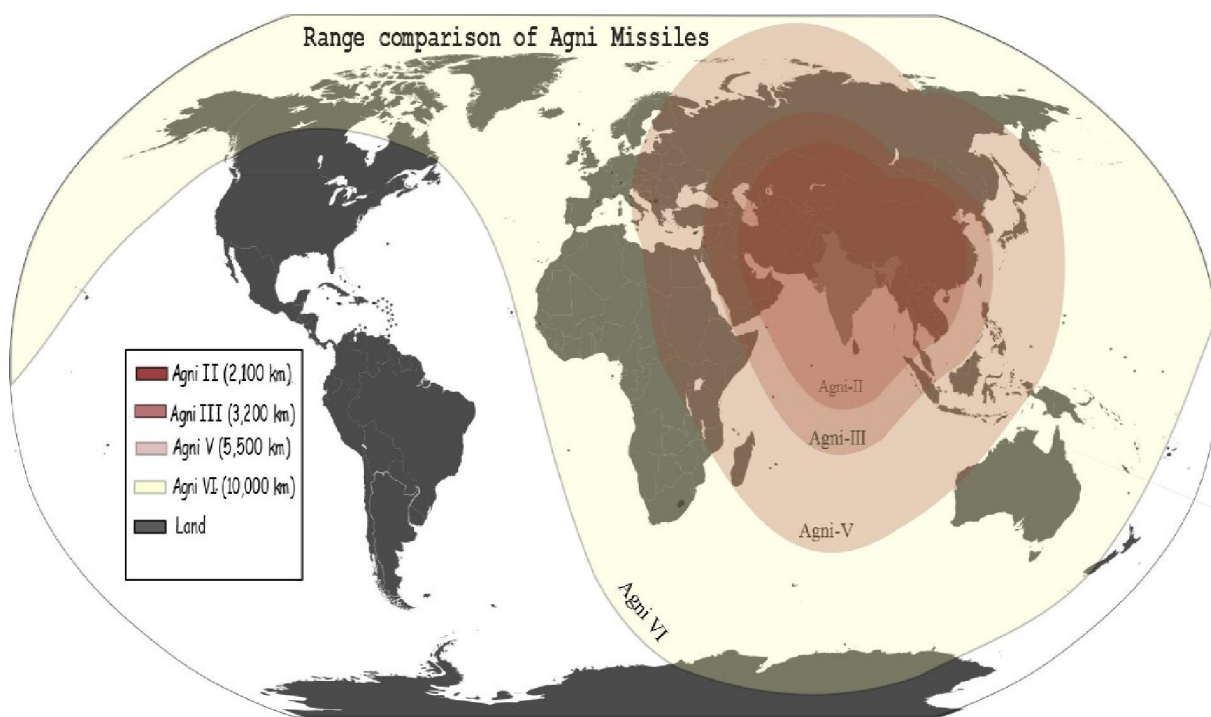

Танк Leopard 2 – една от основните военни стоки, изнасяна от Германия. Танкът е сред най-добрите в света и е гръбнакът на не една сухопътна армия по света.

Същевременно, Германия може да се похвали с една от водещите военни индустрии в света, а износьт, възлизащ на над милиард долара годишно е един добър източник за финансиране на отбраната. Всичко това се съчетава с доста ниския процент БВП (1.4%), който се инвестира във въоръжените сили. Това означава, че ако Германия почувства нужда да инвестира в своята отбрана за сметка на други пера, страната е способна да увеличи до три пъти настоящите разходи, без това да засегне сериозно цялостната икономика на страната. Така например, ако Германия реши да избере пътя на САЩ и Русия и започне да харчи до 4% от БВП за отбрана, Берлин ще започне да инвестира над 122 000 000 000\$ годишно, което моментално би я изстреляло на третото място в световен мащаб.

ИНДИЯ

Индия е една от изненадите на XXI век по отношение на военното дело. Страната разполага с едно от най-силните военновъздушни звена в света, съчетавайки най-доброто от американската и руската техника. Същото се отнася и за флота, където Делхи щедро купува и от Москва и от САЩ, като например двете прототипни ядрени подводници от най-ново поколение, които Русия не може да си позволи да въведе на въоръжение, но които вече плават в индийски води. В комбинация с тези фактори, Индия развива и мощна ракетна програма. Миналата година беше обявено успешното разработване на ракетата „Агни 6“, чийто максимален обхват от 10 000 километра хвърли в паника половината свят.

Обсег на ракетите от програмата „Агни“

Индия е и най-големия вносител на оръжия в света – тази година ще бъдат похарчени на 2 000 000 000 \$ за закупуване на нова техника. За последните тринадесет години, Индия е похарчила над 21 000 000 000\$ за закупуване на военно оборудване, което е сравнимо само с разходите, направени от Китай и Южна Корея, макар Индия да надминава и двете.

Същевременно, страната харчи относително малък процент от БВП – 2.5% за отбрана, и дори е съкратила разходите си с 2.8% спрямо миналата година. От друга страна индийската икономика остава в подем и страната може да си позволи, в случай на нужда, да увеличи разходите си за отбрана и дори да задмине достигнатите през 2010г. 3 337 000 000\$ за внос на военна техника.

Изглежда за Индия излиза по-лесно да инвестира в големи оръжейни сделки, отколкото

да развива собствена военна индустрия. За това спомага и факта, че и Русия и САЩ са склонни да продават най-новите си образци на Делхи.

БРАЗИЛИЯ

На последно място в класирането по разходи за отбрана е Бразилия, която харчи „едва“ 36 800 000 000\$ за отбрана или над 50 пъти повече от България. Бразилия несъмнено е водещата икономическа и политическа сила в Южна Америка и паралелно с мощното инфраструктурно развитие, през което преминава страната, нейните ръководители търсят и засилване на военния ѝ потенциал, за да може отбраната ѝ да отговаря на икономическата ѝ позиция в световен мащаб.

В световен мащаб се намалява частично ограничаване на разходите за отбрана. Това, обаче, не променя факта, че икономиките, по-малко засегнати от Световната икономическа криза, какъвто е случая с Китай, Индия и Русия, продължават да увеличават сумите, вложени за развитие на своите въоръжени сили. Във военното дело, както и в икономиката се наблюдава сериозен отлив на потенциал от Северния Атлантис за сметка на Развиващите се страни, като Европа скоро ще остане в сянката на своите бивши колонии, които стремглаво преследват САЩ в опита си да достигнат така бленувания от европейската дипломатия баланс на силите.

Бележка: Данните, върху които е изградено горното изложение са обобщени в следващата таблица; Те са базирани на информация, обобщена от Стокхолмският международен институт за мира, но тъй като не са публикувани в официалния им сайт подлежат на преразглеждане:

Таблица 1: Десетте страни с най-голям бюджет за отбрана за 2012г.

Държава	Бюджет млрд. \$	в % от БВП за 2012г.	Промяна спрямо бюджета 2011г.	за Разходи за внос на военна техника в млн. \$	Приходи от износ на военна техника в млн. \$
САЩ	668,8	4,40%	-6,00%	670	8700
Китай	157,6	2,00%	7,80%	872	1783
Русия	90,6	4,40%	15,70%	8,2	8000
Франция	62,6	2,30%	-0,30%	87	1139
Великобритания	59,8	2,50%	-0,80%	254	394
Япония	59,2	1,00%	-0,60%	6	-
Саудитска Арабия	54,2	8,90%	11,70%	261	-
Германия	48,6	1,40%	0,90%	126	1193
Индия	48,3	2,50%	-2,80%	2000	1,8
Бразилия	36,8	1.50%	-0,50%	212	14,1

Източници:

<http://www.sipri.org/> - Стокхолмски Международен Институт за Мир

<http://www.globalissues.org/article/75/world-military-spending#WorldMilitarySpending>

<http://247wallst.com/special-report/2013/06/27/countries-spending-the-most-on-the-military/3/>

<http://milexdata.sipri.org/result.php4>

ГЬОРГ КАРЛ ФОН ДЪОБЕЛН

(1758-1820г.)

В този брой ще представим на вашето внимание един командир, който благодарение на своите качества се нарежда сред националните герои на Швеция, но чиято съдба е малко известна извън страната му.

Гьорг фон Дьобелн е роден на 29 април, 1756г. във имението Стора Торпа, провинция Вестергьотланд в семейството на окръжния съдия Йохан Якоб Дьобелн и Ана Мария Лингренд. Дядо му – Йохан Якоб Дьобелниус е професор по медицина и ректор на университета в Лунд. Баща му умира, когато е едва осем годишен и роднините насочват младия Гьорг към духовническа кариера. Момчето, обаче, има други планове за бъдещето си и се насочва към военната кариера. През 1773г. Гьорг, тогава петнадесет годишен, се записва във военноморското училище Карлскрона. След като завършва, под диктата на семейството си се насочва към правната кариера, но след две години решава отново да последва сърцето си и през 1778г. се записва като офицер. Лично внася молбата си за приемане пред крал Густав III, който впечатлен от младежа, пренебрегва факта, че Гьорг все още не е навършил необходимите двадесет и една години, нужни за офицерски пост в армията.

Първото му назначение е като подофицер в наборния полк Спренгтпортен, като само за няколко седмици се издига до чин младши лейтенант. Когато през 1779г. избухва Американската война за независимост, Гьорг решава да се запише доброволец и за целта заминава за Франция. (1) След като живее една година в Париж, през 1780г. фон Дьобелн е назначен в полка на граф де ла Марк, за който се смятало, че ще бъде изпратен в Новия свят. В последния момент военната част е пренасочена към Индия и Гьорг взема участие в колониалните войни на Франция в подкрепа на княжеството Майсур срещу Великобритания. По време на обсадата на Кудалор (1783г.), Гьорг е ранен, а като награда за проявената смелост и воински качества е повишен в

капитан.(2) Между 1784 и 1788г., фон Дьобелн служи като адютант на граф де ла Марк в Индия.

През 1788г., Гьорг се завръща в Швеция за да се включи във войната на Густав III срещу Русия.(3) През март 1789г. фон Дьобелн е назначен за капитан в полка Сево и получава поста адютант на командващия полковник Курт фон Стединг. Звездата на Гьорг фон Дьобелн изгрява в битката при Порасалми. В това сражение малък фински отряд от 700 души застава на пътя на десетократно по-голяма руска армия. Шведските части блокират тесния път през блатистата местност и заемат единственият мост недалеч от езерото Порасалми във Финландия. Въпреки постоянните щурмове, руснаците не успяват да пробият позициите на финландците. Руснаците дават над 1000 убити и ранени, включително своя командир - шведът Гьорг Магнус Спрегтпортен. Шведите губят едва 50 души, а 130 са ранени. Гьорг се сражава в най-ожесточените участъци и дава личен пример на своите подчинени. Получава тежка рана в главата, от която така и не се възстановява напълно, въпреки двете години непрекъснато лечение и опита за трепанация. За да прикрие белега си, до края на живота си фон Дьобелн носи черна копринена лента на челото си. Заради проявената храброст в битката е произведен в майор. Легендата гласи, че докато го шиели след сражението, фон Дьобелн описва преживяното и следи операцията с помощта на огледало, като при това не взима никаква упойка.

През 1793г., три години след края на войната, фон Дьобелн се заселва в Далсланд, където купува имението Оне. Годините мир до 1808г. му позволяват да се издигне като един от успешните фермери в областта и в началото на XIX век, Гьорг е един от най-богатите хора в Далсланд.

Когато през 1808г. започва Финската война, фон Дьобелн се връща на служба и е назначен за заместник командир в една от пехотните бригади.(4) Следва поредица от битки, в които фон Дьобелн се отличава със своята храброст и умения като командир. След като се сражава при Юпери, Лахинало, Виирет, Пюхяйохи, Сийкайоки и Уусийкралепюю, той отново получава шанс за изява в битката при Лапуа, където успешно води флангови атаки срещу руснаците. При Уусийкралепюю, според легендата, ядосан че не успява да настигне отстъпващите руснаци, се хвърля в реката да ги преследва след като те разрушават моста след себе си. Налага се войниците му да го вадят от ледените води за да не се удави.

Фон Дьобелн играе решаваща роля при победата на шведите при Каухайохи, където за пръв път застава начело на собствена войскава част. Шведско-финските части под командването на фон Дьобелн били разярени от тормоза, на който руснаците подложили местното финско население и се заклели да победят на всяка цена. Руските части били по-многобройни и в началото имали превес. В момента, в който руснаците щели да пробият шведската линия, фон Дьобелн скочил върху един по-висок камък в средата на сражението и извикал към враговете: „Вървете обратно в ада, от който сте

дошли. Тук заставам аз и няма да отстъпя докато не падна. Сега е моят час!“ След тези думи, майорът повел войските си в контраатака и спечелил сражението.

Битката, която спечелила на Гьорг фон Дьобелн вечна слава и мястото на национален герой се състояла на 13-ти септември, 1808г. край Ютас, недалеч от Уусикарлепюю. Основните сили на шведите отстъпвали пред руското настъпление и една малка руска част от около 1500 души била пратена да отреже пътя им за бягство. Фон Дьобелн бил изпратен начело на корпус със същата численост за да предотврати руските намерения. Пот командването му са полка Пори, допълнителни части от други полкове и едно подразделение полева артилерия. Фон Дьобелн разполага войските си в линейна отбранителна позиция, а на километър пред основната линия разполага една авангардна рота. В три следобед ротата влиза в сражение с руските части и успява да се изтегли в добър ред, заемайки десния фланг на шведската отбрана.

Дьобелн прави преглед на войниците си преди битката при Ютас

Двете армии се изправят една срещу друга, като руснаците също се развърщат в линейен строй. Следва размяна на ожесточен огън между двете страни. На десния шведски фланг, корпусът Гиленборгелс започнал да притиска руските части и фон Дьобелн побързал да вкара всичките си резерви в този участък от сражението. Със щикова атака и песен на уста, шведите прегазили руските позиции, докато артилерията на скандинавците успяла да се справи с противниковите оръдия. Руският командир Казачовский се принудил да изтегли частите си от бойното поле. Шведите се окопали в очакване на следваща атака но руснаците се отказали да водят по-нататъшни боеве. Победата на фон Дьобелн била засенчена от последвалото на следващият ден загуба на основната шведска армия в битката при Ораваис. Въпреки това, победата при Ютас осигурила на разбитите шведи възможността безопасно да изтеглят силите си към вътрешността на Финландия. Славата на фон Дьобелн била допълнително подсилена от поемата на Йохан Людвик Лунберг - „Дьобелн при Юнтас“, която станала част от финския епос „Разказ за ефрейтор Щал“. За проявената храброст, фон Дьобелн бил повишен в генерал-майор и получил Голям кръст от Ордена на Меча.

След поредицата отстъпление през 1808г., шведската армия е деморализирана и дезорганизирана. Отделните части се оттеглят на Оландските острови. Руските войски продължават преследването през морето, но фон Дьобелн успява да реорганизира шведските сили, спира руското настъпление с минимални загуби и успява да изтегли войските си от Оланд през замръзналото Балтийско море. В последствие Гьорг съумява да договори Оландската конвенция с руснаците, съгласно която островите остават демилитаризирана зона до края на войната, което на практика означава, че руснаците остават без база за директна атака срещу Стокхолм. След този успех, фон Дьобелн е назначен за главнокомандващ на северната армия, където ръководи евакуацията на Юмео през май 1809г. В последствие е назначен на югозападния фронт, където без да води нито едно сражение успява да склони норвежците да излязат от войната и да изтеглят силите си от шведските земи. Фон Дьобелн е последния шведски командир във Финландия. Когато на 8ми октомври, 1809г. му е заповядано да разпусне финландската армия той

събира войниците си в двора на църквата в Юмео и държи реч, която до ден днешен се изучава като еталон по риторика в шведския език. След подписване на мира с Русия, фон Дьобелн е издигнат в барон и назначен за първи командир на новосформирания Северноскански пехотен полк, в който по изричното му желание са включени ветераните, служили под командването му във Финландия.

Когато през 1813г. Швеция влиза в Шестата коалиция срещу Наполеон, фон Дьобелн е назначен за командир на войските в Шведска Померания и произведен в чин генерал-лейтенант. На своя глава, въпреки заповедите на своите командири, Гьорг атакува френските части край Хамбург и спасява града. За неподчинение е осъден на разстрел, но чрез посредничеството на Карл XIV Юхан (Жан Батист Бернадот), присъдата му е заменена с едногодишен затвор. Заточен е във Ваксхолм, от където, чрез свой роднина, изпраща молба до краля, в която моли да бъде записан като доброволец в шведската или някоя от съюзническите армии, а след края на войната да се върне доброволно и да доизлежи присъдата си. Карл XIV е трогнат от този жест и напълно помилва фон Дьобелн.

След войната Дьобелн за кратко е член на апелативния съд в Померания, но след като тази територия е предадена на Прусия, той и семейството му заминават за Стокхолм, където баронът прекарва последните си години в бедност, живеейки в мизерни условия. Почестите, които му се оказват като национален герой ще почакат до след смъртта му. Умира на 16ти февруари, 1820г.

Хронология:

27.04.1758г. - Роден в Стора Торпа, Вестергьотланд

1773г. - Записва се във военноморското училище Карлскрона

1775г. - Дипломира се с офицерски чин.

1778г. - С разрешението на крал Густав III е назначен за подофицер.

1778г. - Издига се до чин младши лейтенант в полка Спрнгтпортен.

1779г. - Заминава за Франция. Живее в Париж.

1780г. - Записва се като подофицер в полка на граф де ла Марк

1780-1788г. - Служи в Индия.

1780-1784г. - Сражава се във Втората Англо-майсурска война.

1783г. - Ранен по време на обсадата на Кудалор. Повишен в чин капитан.

1784-1788г. - Служи като адютант в полка на граф де ла Марк.

1788г. - Завръща се в Швеция и се записва на служба в кралската армия по време на Руско-шведската война.

1789г. - Получава назначение като капитан в полка Салво от леката пехота.

12-13.06.1789г. - Сражава се в битката при Порасалми, където се отличава с храброст и получава тежка рана в главата. Повишен в майор.

1808-1809г. - Участва във Финската война.

1808г. - Назначен за бригаден командир.

16.04.1808г. - Командва шведите в битката при Пюхайоки. Ръководи организираното шведско отстъпление.

18.04.1808г. - Сред командващите офицери при победата над руснаците при Сийкайоки.

24.06.1808г. - Ръководи един от полковете в битката при Усикарлепюю.

14.07.1808г. - Битката при Лапуа – фон Дьобелн командва десния шведски фланг и благодарение на отходна маневра успява да принуди руснаците да напуснат бойното поле.

10.08.1808г. - Побеждава руснаците при Каухайоки

13.09.1808г. - Побеждава руснаците при Ютас.

Зимата, 1808г. - Командва прегрупирането на шведските сили в Оландските о-ви и ръководи

успешното им изтегляне пре замръзналото балтийско море.

1808г. - произведен в генерал-майор и удостоен с най-висока степен на Ордена на Меча.

Март, 1809г. - Договаря конвенцията от Оланд с руснаците, която запазва Оландските острови и проваля руските планове за операция срещу Стокхолм.

Май, 1809г. - Командва евакуацията на Юмео

24.07.1809г. - Договаря примирие с норвежците в град Блекьосен.

08.10.1809г. - Разпуска последната шведска армия във Финландия.

1809г. - Издигнат в титла барон

1813г. - Назначен за генерал-лейтенант и командир на шведските сили в Померания.

1813г. - на своя глава заповядва атака срещу френските войски край Хамбург. Съден, в последствие помилван.

1814-1815г. - член на апелативния съд в Померания.

16.02.1820г. - Умира в Стокхолм.

БЕЛЕЖКИ:

1) Франция заявява своята позиция в подкрепа на Съединените Щати и европейците очаквали, че французите ще поведат активна кампания срещу британците.

2) Това е т.нар Втора Англо-майсурска война (1780-1784г.). Франция, която все по-активно се включва в Американската война за независимост решава да се възползва от британските трудности в Северна Америка и предизвиква владетеля на Майсур Хайдер Али да атакува британските владения в южна Индия. Отделни подразделения на френската армия, както и френски колониални войски се включват на страната на майсурците. Англичаните успяват да възпрат натиска на своите опоненти и войната приключва без промяна в границите. Ударът в гръб ще послужи като претекст за англичаните по време на Третата Англо-майсурска война (1789-1792г.)

3) т.нар. Густавова война срещу Русия или Руско-ведската война от 1788-1790г. Целта на Густав III била да води една кратка война, която да сплуги поддръжниците му в страната и да завърже ръцете на политическите му опоненти. Густав се ползва с първоначалната подкрепа на Прусия, Хоалндия и Великобритания, които били стреснати от поредицата руски успехи във войните с Османската империя. Въпреки това, с началото на конфликта станало ясно, че Швеция трябвало да се справя сама.

4) Финската война (1808-1809г.) се водила между Швеция и Русия и завършила с анексирането на Финландия от Русия през 1809г.

БУНТЪТ НА ВИТАЛИАН

(511–515 г.)

Бунтът на *comes* Виталиан¹ е приет, от болшинството съвременни изследователи на късноантичния период в историята на Романия, за едно от забележителните събития разиграли се по време на управлението на император Анастасий I (491–518 г.). Според някои историци причините подтикнали Виталиан да вдигне оръжие срещу императора имат политически нюанс, а религиозните и финансовите смутове обхванали империята в началото на второто десетилетие на VI в. са просто предтекст за по нататъшното овластяване на *тирана* и евентуалното му триумфиране в самия Константинопол.² Според други, воден от религиозни подбуди и в защита на православието, Виталиан, обявявайки се срещу религиозната политика на Анастасий I, е принуден да вдигне оръжие срещу императора.³

Относно произхода на Виталиан хрониките са категорични – той е полуварварин.⁴ Баща му Патриокъл⁵ е ромейски офицер командващ федератите по Дунав, майка му е сестра на Константинополския патриарх Македоний II (495–511 г.).⁶ Йоан Антиохийски посочва, че Виталиан е родом от Залдава, градче в Долна Мизия.⁷ Хронистът е и единствения, оставил ни една, макар и пестелива, физическа характеристика на ромейския комес. В неговото произведение, Виталиан е описан като човек с дребен ръст, който имал говорен дефект.⁸ Към 513 г. Виталиан заема поста командващ на федератите разположени по Дунавския лимес. Според Дж. Б. Бъри той заема длъжността *Count of the Federates* (т.е. *Comes Foederatorum*⁹, б.а.), овакантена от баща му Патриокъл.

През същата 513 г., *Magister Militum per Thraciam* Ипатий, в крак с финансовата политика, провеждана от Константинопол по отношение на пограничните войски, отказва да изплаща тъй наречената *annonae foederaticae*¹⁰ – издръжката, полагаща се на Виталиановите подчинени, с което си навлича гнева на дунавските федерати. Комес Виталиан безспорно е харизматична личност и опортюнист, чиято смелост и дързост го правят известен и сред най-висшите етажи на властта¹¹, но също така и човек със солиден военен опит¹², поддържащ изключително близки отношения със своите подчинени.¹³

Именно благодарение на тези си качества, Виталиан съумява да насочи недоволството обхванало федератите срещу император Анастасий I, който поради непопулярните икономически и религиозни реформи, които прокарва, губи благоволенieto и доверието на определени слоеве от ромейското общество.

Дж. Б. Бъри излага мнението, че войската на Виталиан, насочила се срещу Константинопол, се състояла предимно от българи *foederati*: “[...] *войска, състояща се главно от българи*.”¹⁴ Мнението му се споделя и от А. А. Василев – разглеждайки бунта на Виталиан, той също определя войската му като хунско-българска.¹⁵ П. Чаранис отново определя дунавските федерати на Виталиан като българи.¹⁶ Макар да смята, че българите са наети от Виталиан срещу заплащане, Ст. Рънсман също отбелязва водещата им роля в смутовете от второто десетилетие на петото столетие.¹⁷

В съвременната българска историография пръв В. Н. Златарски се спира и обръща внимание на наличието на българи сред воините на Виталиан, който си присвоил титлата император и тръгнал с множество варвари към Константинопол.¹⁸ Епизодът с Виталиановите походи към Константинопол е отразен и в академичната История на България: “В

неговата войска, която в преобладаващата си част се състояла от наемници, активно участие взели и прабългарите.”.¹⁹ Позовавайки се на Малала (неоснователно, вж. бел.17, б.а.), съставителите на този том, определят българите като варварски наемници, което противоречи на историческите извори описващи Виталиановите българи като федерати обитаващи крайдунавските гранични райони.²⁰

Интересна е представата, която имат възрожденските българи, за личността на Виталиан и ролята му в ранната българска история. Според анонимният автор на *“История вкратце о Болгарословенском народе”*, известна и като *„Зографска история”*, Виталиан е *вожд* на българите, които повел от р. Волга, намираща се във Велика Скандинавия, към Цариград.²¹ Виталиан е представен като *крал* на българите в *„История во кратце о болгарском народе славенском”*, написана от поп Спиридон Габровски през 1792 г., наред с останалите митични български крале Брем, Болг, Ладо и др.²² Съвременникът на авторите на тези две български истории – францисканеца Бл. Клайнер, също отбелязва събитията разигралите се в Романия през второто десетилетие на VI-ти в. В неговата *„История на България”* ромейският пълководец се въстанал срещу императора, заедно със своите българи, ромеи и хуни, в защита на християнството. В последвалите сражения Виталиановата войска разбила изпратените ѝ насреща ромеи, като погубила над шестдесет хиляди войника.²³ Несъмнено личността на Виталиан е оставила ярък отпечатък в българската народоисторическа памет, в която той е представен като един от родоначалниците на българите. В двата посочени ранновъзрожденски паметника се акцентира върху ролята на Виталиан, като водач на българите, посочил им пътя към царствения Константинопол.

До ден днешен, в историческата наука, все още се спекулира с това, кое е

водещото начало – религиозното или политическото, в стихийния бунт, оглавен от Виталиан. В опита си да дадем оценка на първоначалните бунтовни действия, трябва да изведем следните бележки: Виталиан, като човек командвал с години българите и останалите *хуни* по Дунав, е имал правилна преценка за ситуацията и без колебание се възползвал от акта на премахване на *аноната*; От друга страна, фактът, че успява да организира хиляди хора, освен верните му българи, говори недвусмислено за личностните му качества. Виталиан очеводно бил човек с огромна харизма, успял да въвлече в собствената си авантюра хиляди варвари и ромеи в името на две каузи – диаметриално противоположни една на друга.

В следващите редове, ще разгледаме подробно хода на бунта и причините стоящи зад действията на комеса и дунавските му федерати, като се опитаме да не налагаме предпоставени хипотези относно мотивацията на Патриоколовия син и неговите верни варвари живеещи по ромейския лимес. Ще изложим причините, обстоятелствата, последиците и резултатите от това, стихийно по своя произход, движение разтърсило из основи Ромейската империя.

Действията на дунавските федерати не могат да бъдат разисквани и осмислени без необходимата фактологична и изворова информация. Изворите за събитията от 513–518 г. не са особено много. Според българската историографска традиция те могат да бъдат разделени на „гръцки” (или византийски, б.а.) и „латински” такива. „Византийските” извори не са особено богати от към информация за началните стъпки на Виталиан, но знайните и незнайни автори на тези текстове, акцентират предимно на идеологическата обосновка на събитията. Сред тях безспорно се открояват Йоан Малала (491–578 г.) и църковния историк Захари Ритор (465–536 г.) – съвременници на

участниците в събитията, които ще разгледаме на следващите редове.²⁴ Бунтът на ромейските *foederati* първоначално обхваща малка територия, има локален и ограничен характер. Отмяната на издръжката, заплащана на военизираните общности по лимеса от *Magister Militum* Ипатий през 513 г., предизвиква недоволство сред дунавските федерати, което бързо обхваща пограничните територии. От изворите

Въпреки твърденията на част от ромейските хронисти, които открито обвиняват комеса в опит за установяване на тирания и узурпация²⁶, първоначални действия и искания предявени от бунтовниците са категорични, и в тях не прозира желание за апостасия. Всички, обаче, са единодушни, че той е ако не инициатор, то е поне сред главените подбудители на последвалата агресия насочена към централната власт в лицето, на самия Анастасий I.

Жертви, на този стихийен изблик на всеобщо недоволство, обхванало българите и останалите федерати, стават ипатиевите подчинени Константин Лидийски и Келерин²⁷ – ромейски офицери главнокомандващи „[...] войсковите части на Скития и Тракия”.²⁸ По начало, *Magister Militum* Ипатий не се е ползвал с особена популярност сред подчинените нему федерати и стратиоти.²⁹ С това се обяснява фактът, че той не съумява да организира адекватно поверените му войски и сам бива предаден от приближените си.³⁰ Възползвайки се от положението, в което е изпаднал Ипатий, както и от състоянието на разстроено и обезкръвено ромейско главно командване в Тракия и Скития³¹, комес Виталиан, имащ зад гърба си доверието на българите и останалите федерати, става единствения действащ, висш ромейски офицер, разполагащ с реална военна сила на север от Хемус.

С оглед на създалата се ситуация, изникват няколко въпроса, като: защо

достигнали до нас не става ясно в кой момент Виталиан решава да се възползва от ситуацията на всеобщо възмущение, прераснало от неподчинение в чист бунт. Едно спонтанно и хаотично начало на бунта е съвсем възможно, особено след като се вземе на предвид първоначалния локален обхват на движението и исканията на Виталиан, издигнати едва след като войските му се разполагат в подстъпите на Константинопол.

Византийски войници от граничните гарнизони, IV-V век.

Ипатий не прави опит да спечели или купи благоволенieto на Виталиан; какво било отношението на ромейския комес към стратиотските войски дислоцирани из големите градски центрове на Тракия и Скития и обратното – какво било отношението на редовната войска към

бунтуващите се федерати?

За да дадем отговори на горните въпроси, трябва да разгледаме личностните отношения между Виталиан и Ипатий, като не се абстрахираме и от политико-религиозната обстановка, в която се намират двамата към 513 г. Захари Ритор е този, който ни дава ясна представа за ненависта и омразата, която Виталиан изпитвал към своя главнокомандващ. Според хронистът, Ипатий се славел като покварен човек, който не се спирал пред нищо, за да задоволи плътските си страсти. Обект на неговите желания била и жената на Виталиан, която *някога* се оказала негова пленница и той се отнесъл крайно „обидно“ с нея.³² Дори и да е възможно причината за отношението на Виталиан към злощастния генерал, изтъкната от Захари Ритор, да не почива на конкретно събитие и да е плод на авторовата фантазия, то позицията на Виталиан по отношение на Ипатий била ясна. Според него, досегашния главнокомандващ ромейските сили не е бил достоен да заема поста на *Magister Militum per Thraciam* и с оглед развоя на събитията, единствения възможен претендент за него бил самия той – началника на федератите. Можем да допуснем, че Ипатий е бил откупен от Виталиан след като попада в плен на федератите³³ и веднъж озовал се в ръцете му, той е публично унижен пред ромейската войска – изложен на показ затворен в клетка за свине³⁴, а защо не и разжалван от своя доскорошен подчинен.³⁵

Интересна е позицията, която заемат подчинените на Ипатий ромейски войници след първите стълкновения с федератите. Ако съпоставим годишните заплати на *граничните войски* (т.е. на гарнизоните дислоцирани из крайграничните градски центрове, б.а.) с тези на сухопътните войски, то ще установим, че парите изплащани на войниците в гарнизоните са близо три пъти по-малко.³⁶ Следователно можем да допуснем, че мотивацията им да

изпълняват служебния си дълг също би била значително по-малка. Още повече, че и те се намирали под командването на човек, който явно отстъпвал по качества, възможности (в това число и финансови, вж. по-долу, б.а.) и опит на Виталиан.³⁷ С изложеното до тук, можем да си обясним и думите на Йоан Антиохийски, според когото Виталиан лесно настроил войсковите части на Скития и Тракия срещу техния главнокомандващ.³⁸ Комесът успява да премахне, още в зародиш, един евентуален проблем, какъвто би бил дук Максенций – началник войските на Долна Мизия. Йоан Антиохийски мимоходом споменава, че Виталиан подкупил дука на Мизия³⁹, осигурявайки си по този начин, ако не подкрепата, то поне неутралитет на Максенций, което му гарантирало и един безопасен сухопътен коридор от *скитските* предели към сърцето на империята.

Пред Виталиан се открива една уникална възможност за стремглав политически растеж, основан главно на недоволството на федератите и обикновения ромейски войник. От доскорошната си позиция на *варварски пълководец* той, в следствие на благоприятното стечение на обстоятелства и собствените си качества, се издига и налага като основен военен фактор в северозападните предели на Романия. С изключение на първоначалните размирици, чиито жертви стават Ипатий и неговите най-приближени офицери, Виталиан избягва кръвопролития и открити военни сблъсъци, които могат да прерастнат в гражданска война.

Не без основание можем да заключим, че към момента на началото на бунта, Виталиан не се възгласява и не действа като човек тръгнал да извършва държавна измяна, т.е. апостасия спрямо законния император, именно поради това и Анастасий I не бърза с произнасянето на окончателна присъда над бунтовника. Нещо повече, настъплението на дунавския комес към Константинопол е своеобразен

прецедент за VI в. Освен него, само още един граничен пълководец ще има възможността реално да заплаши статуктото в Романия.⁴⁰ Фактът, че размириците по лимеса се свързвали с името на един провинциален, макар и висш офицер, явно не е притеснил достатъчно Анастасий I, който реагира едва след като бунтовниците се насочват към столицата.

Според различните хронисти армията, която повежда Виталиан била едно забележително множество достигащо до петдесет хиляди души, като наред с федератите и граничните гарнизони към неговата, ново сформираща се армия, се присъединяват и огромен брой жители от местните села и градове.⁴¹

Като оставим на страна личната амбиция и мотивация на Виталиан⁴², трябва да бъде пределно ясно, че едно такова мащабно по своята същност и значение движение, не би просъществувало особено дълго без обединяващо начало или основа, които да служат като притегателен център на разнородните му части. Тази водеща идея, която обединяла федерати, войници и обикновени селяни се трансформира или е трансформирана по Виталианово усмотрение на няколко пъти. На следващите редове ще се опитаме да разгледаме, до колкото ни позволя изворовия материал, мотивацията на всяка една от страните на бунтовната армия, като се въздържа да наложим една или друга предпоставена рамка.

В разнообразните по своя характер научни публикации битува мнението, че тъй като българите (в болшинството си езичници до средата на IX в., б.а.) преобладават сред дунавските федерати, то няма как те водени от религиозните си убеждения, да вдигнат оръжие срещу Константинопол. Румънския историк Дан Руску обобщава наложилото се схващане, че сред *хуните* и *българи* федерати едва ли е имало християни⁴³ и с оглед на това съображение, той също подлага под

съмнение искреността на Виталиановите действия, който на един по-късен етап се обявява в защита на Православието. Подобно мнение изразява и Дж. Грейтрекс, той определя федератите на Виталиан като ариани, имащи нищожно отношение към религиозните смутове обхванали Константинопол.⁴⁴ Следователно тяхната мотивация е била друга – различна от тази на ромеите, които живеят и служат на Балканите.

Походът оглавен от Виталиан, би бил отличен източник на доход, под формата на плячка и роби, от който българите са лишени поради отнемането на годишната им издръжка. Късните ромейски хронисти свидетелстват, че Виталиан и войските му подложили на грабеж Тракия, Скития и Мизия, като завзели и множество градове.⁴⁵ Във връзка с това, Дж. Грейтрекс отбелязва, че някои хронисти оправдават убийството на Виталиан от константинополци, заради извършените по време на бунта безчинства.⁴⁶

Разбира се, подобен мотив за убийството на Виталиан е малко вероятен, имайки се предвид популярността му сред жителите на Константинопол и свидетелствата, които са оставили съвременниците на събитията от 30-те години на VI в.⁴⁷

Преди да продължим с нашето изложение, трябва да направим едно важно уточнение. Събитията започнали през 513 г. са описани в доста и разнообразни по своя произход документи, които на моменти си противоречат или са предубедени спрямо действията на едната или другата страна в конфликта. Тези разногласия между отделните автори по отношение на темата, която разглеждаме, са следствие главно на техните религиозни убеждения и предпочитания. За авторите монофизити, Виталиан е варварин стремящ се към тирания, който цели да унищожи политическите и религиозни порядки в държавата. Православните от своя страна, подчертават и наблягат на двубоя му с

еретика Анастасий I и го определят за защитник на Халкедон и православно християнство.

Нищо в действията на българите – *foederati*, не подсказва, че мотивацията им е различна от материално-финансовата, за каквато я определят и болшинството изследователи, но и не бива да се приема *a priori*, че те са езичници, и като такива са били безучастни наблюдатели на случващото се в църковните среди в Романия. Познати са ни няколко на брой, изрични сведения, които недвусмислено посочват наличието на християнски общности сред различните категории неромейското население, обитаващо пограничните северни райони на Империята в периода на V–VI в. Блажени Йероним (347–420 г.), един от най-големите учители на Християнството в късноантичния свят, свидетелства, че „Хуните учат псалтира и греят скитския студ с топлината на вярата [...] Те може би затова се бият против нас с равна на нашата храброст, защото изповядват същата вяра“.⁴⁸ В българската и световната историография проблемът за ролята на българите в историята на скитското-сарматските военно-племенни обединения, известни с политонима хуни, се счита за решен и тяхната принадлежност към въпросните не се поставя под съмнение. Но с оглед на факта, че общностите във въпросните не са ясно диференцирани от античните автори, само ще маркираме сведенията, които споменават за християнски анклавии сред хуните, без да гадаем до кого точно се отнасят тези сведения.

Според П. Георгиев, писанието на Св. Йероним би трябвало да се отнесе към последните две десетилетия на IV в. и управлението на император Валент (328–378 г.)⁴⁹ Проф. Хелфен отнася въпросното сведение след 399 г., т.е. към първите години на V в., но предполага, че псалмопевците хуни може да са

Йеронимова измислица.⁵⁰ Каквито и да са били съображенията на проф. Хелфен, можем да допуснем, че за същите християни-хуни свидетелства и късноантичния историк Созомен (400–450 г.), който ги локализира край град Томи в Скития. Созомен пише: „По това време църквата в Томи, всъщност всички църкви в Скития (Малка Скития, б.а.), се намирили под напътствията на Теотим – скит [...] неговите добродетели спечелили адмирациите на варварите хуни, които обитавали бреговете на Истър и които го наричали бог римски, защото чрез него те познали светите дела [...]“.⁵¹ След смъртта на Теодосий I и по време на управлението на Хонорий (395–423 г.), Созоменовите хуни проникват дълбоко в Тракия, като организират свой изходни бази из Мизия.⁵² Според Блажени Йероним, същите варвари се оказват сериозен противник за Империята защото, както пише той, те изповядвали същата вяра като ромеите.⁵³ По същото време към скитите, живеещи край Дунав, се отправя още една група мисионери.⁵⁴ За тяхната дейност ни съобщава епископ Теодорит Кирски (393–457 г.). В своята „Църковна история“ Блажени Теодорит пише, че св. Йоан Златоуст (347–407 г.) научил, че край р. Дунав живеят скити, които отчаяно търсели някой, който да избави душите им.⁵⁵ В ролята си на Константинополски архиепископ, Йоан Златоуст незабавно разпоредил подготвянето и изпращането на тази, първа по вида си, мисионерска мисия до хуните организирана от самата Константинополска църква.⁵⁶

Цитираните текстове създават впечатление, че придунвските хуни са обект на мисионерска дейност от самия край на IV в. Макар да поставят под съмнение успеваемостта на въпросните мисии, в своите коментари Хелфен и Томпсън⁵⁷ допускат наличието на християнизирани общности сред хуните към първите години на V в.

Хунски войни, V век

Към второто десетилетие на V в. хуните – християни, се превръщат в реално съществуващ обект на ромейската външна политика. Според Павел Орозий (385–418 г.) христовите църкви на Изток и Запад се преизпълнили с хуни и всякакви разнородни варвари,⁵⁸ като за пребиваването им на ромейската земя, сред останалите християни, трябвало да се благодари на Бог. Сведението на Орозий, може да бъде изтълкувано и като опит за възхвала на християнската епоха, което не почива на реални събития и представя една изопачена ситуация, в която всемирното триумфиращо християнство е пуснало корени дори сред най-дивите варвари. От друга страна, има категорични сведения, че някои от кралете и аристокрацията на свебите и бургундите⁵⁹ (част от варварите, за които пише Орозий, б.а.) са християнизирани през V в.

Следователно, можем да приемем, че Орозий не случайно поставя и хуните редом с останалите християнизирани варвари и причината за това е различна от тази, която изтъква проф. Хелфен.⁶⁰ Не е трудно да се направи и пряка връзка между въпросните хуни християни и хуните, които се сражават редом с император Теодосий I (347–395 г.) във войната срещу западния узурпатор Максимус (383–388 г.) През 388 г. Теодосий I съумява да се договори и да събере войска, съставена предимно от варвари: хуни, готи, алани и др.⁶¹ Трудно е да се каже какви са били условията на споразумението между онези хуни, които с участието си в победоносната кампания на Теодосий I си спечелват една по-привилегирована позиция спрямо другите *скити*, но е особено вероятно те, като федерати, да са получили правото да се

настанят на ромейска земя. Както свидетелства автора на Теодосиевия „Панегирик“ – Пакат, самия император им обещал, че ако приемат да го подкрепят в кампанията срещу Максимус, юе получат статут на привилегировани войници⁶².

Към самия край на IV в., нова политическа криза обхваща западноевропейските части на Империята, но този път тя има ясен религиозен характер и скоро се превръща в същинска гражданска война.⁶³ В този съдбоносен сблъсък с паганизма, балканските хуни – федерати, за първи път ще хвърлят своята конница в защита на Христовата вяра. Йоан Антиохийски сочи, че въпросните варвари, населяват и са повикани на помощ срещу узурпатора Евгений от вътрешността на самата Тракия.⁶⁴ Това недвусмислено показва веднъж техния специален статут и втори път – дава някаква представа за условията, на сключената между хуните и Теодосий I *foedus* от 388 г.

Сведението на Йоан Антиохийски е единствения източник, който хвърля светлина върху хуно-ромейските отношения от края на Теодосиевото управление. Фактът, че хрониста пише за повече от един хунски вожд⁶⁵ в Тракия е красноречиво доказателство за наличието и на повече от една хунска военно-племенна общност на ромейска територия. Със съществуването на тези хунски анклавни се обяснява и лекотата, с която както свидетелства Созомен, нови варвари безпроблемно проникнали и се установили в Тракия в началото на V в.

Наличието на християни сред онези от варварите, обозначени от късноантичните автори с политонима хуни, е безспорно. Техните местообиталища са локализиращи от същите автори непосредствено до или на ромейска територия, поради което те се превръщат от обект в субект на ромейската имперска политика. Ревностният, дори фанатичен християнин Теодосий I трудно би преглътнал оскверняването на ромейската,

т.е. християнската земя, от населяващите я *безбожни* хуни, пък били те и федерати. За това, не бива да ни учудва, че и първите мисионерски мисии сред *ромейските* хуни датират от към края на Теодосиевото управление и последните години на IV в.

Реалността и събитията, такива каквито са ни представени от късноантичните и средновековни автори, не дават основание за допускане съществуването на систематична и целенасочена политика на християнизирани нито на хуните, нито готите или на които и да е варварски общности от тази епоха. Не е учудващо, че макар и да са съществували християни сред хуните, повечето автори от V в. ги определят като езичници.

Описвайки ромейските съюзни войски в Галия (федерати дислоцирани в провинцията, б.а.) църковният историк Салвиан поставя хуните редом със саксонци, фанки и гепиди като изрично посочва, че и те са езичници.⁶⁶ Сведението, което ни е оставил Салвиан е отнесено към четиридесетте години V в., близо половин столетие е минало от Теодосиевото управление и първите християнски мисии сред балканските хуни, за това нямаме причини да смятаме, че има непосредствена връзка между хунските гарнизони в Галия, които явно са езичници и тези настанени от Теодосий I на Балканите. Заключениеята, които се извеждат от анализа на Салвиановия пасаж, не бива да се генерализират и паганизма на галските хуни механично да се прехвърля върху хунските общности из Евразия,⁶⁷ особено върху тези, които били в непосредствен досег с метрополията Константинопол.

С централизирането на могъщия варварски военно-племенен съюз, при управлението на Атила (434–453 г.) към средата на V в., не настъпват особени промени спрямо разпространението и популярността на Христовата вяра сред хунските общности. В мимолетната протодържава на хуните, просъществувала

няколко десетилетия, е налице един нетипичен за времето си религиозен плурализъм и дори толерантност спрямо различните верски учения и секти.⁶⁸ Единственият по-сериозен инцидент, в който може да се търси религиозен предтекст, но който по никакъв начин не променя статута на Атиловите поданици християни, е оскверняването на хунските гробници северно от Дунав от епископа на Дунавския град

Маргос през 440 г. и последвалата хунска наказателна акция през следващата година.⁶⁹ Както свидетелства Приск, причината „изтъкната от хуните, била разбиването и ограбването на гробниците на „техните царе“. Фактът, че това деяние е извършено от духовно лице наистина предполага и някакъв религиозен мотив, но, както отбелязва проф. Хелфън, не бива да ни учудва, че инициатора на грабежа е духовник.⁷⁰ На друго място в своята монография, проф. Хелфън привежда едно крайно любопитно сведение, което отлично илюстрира начините, по които християнството прониква сред хуните, особено с увеличаването ареала на тяхната власт над територии населени от християни във времето на Атиловото управление. Сведението гласи следното: *„Някой синове на църквата, заробени от враговете, превърнаха господарите си в слуги на Евангелието и като ги посветиха в тайствата на вярата, се извисиха над своите военновремени господари. Докато служеха в римските армии, някои чужденци езичници успяха да се запознаят с вярата в нашата родина, тъй като нямаше как да я познават в своята земя; те се завърнаха по своите домове, обучени в Христовата религия“*⁷¹.

Съществуването на християнски общности сред хуните, които обитавали под една или друга форма ромейска територия и начините на проникване на християнството сред тях, от времето на Теодосиевото управление, та до самия край на V в., са изрично докуметирани от

късноантичните хронисти. Следователно приемането, на общо основание, че е невъзможно към началото на петото столетие федератите по Дунавския лимес да са християни е неоснователно.

Що се касае до българите федерати, които се намират под командването на Виталиан към началото на VI в., то ние не разполагаме с конкретна информация относно тяхната верска принадлежност и религията, която изповядват. Изворите, които дават информация за религията на българите до IX в., сами по себе си, не са достатъчни за изграждането на някаква обективна хипотеза. Въпросните са систематизирани и публикувани от проф. д-р Веселин Бешевлиев, многократно анализирани и цитирани в разнообразни статии, публикации и монографии⁷². Все пак имаме на разположение едно сведение, което хвърля светлина върху религията на българите или част от тях, които обитават Балканите от времето на император Юстиниан I, тоест в средата на VI в. То ни е оставено от египетския пътешественик, духовник и историк – Козма Индикоплевст, живял и творил през VI в.

Счита се, че Козма е завършил своята „Християнска типография“ през четиридесетте години на VI в., тоест по времето на Юстининовото управление. В своята „Типография“, Козма пише следното: *„Също така и у бактрите, и у хуните, и у персите и у останлите индийци, и у персарменците, и у мидийците, и у еламитите, и в цялата персийска земя има безброй църкви и епископи, и много християнски народи, и много мъченици, и монаси безмълвници [...] Също така и в Киликия, Азия, Кападокия, Лазика, Понт и в северните области [...] между скитите, хирканите, херулите, българите, еладците, илирийците, далматите, готите, испанците, римляните, франките [...] има люде, които са повярвали, възвестяват Христовото евангелие и изповядват възкресението на*

мъртвите.”⁷³. Този текст създава впечатлението за един тотален триумф на Християнството от Индия до Европа, което разбира се е и целта на автора. Това предполага, че и нарочването на някои от народите посочени в „Типографията“ за християнски, е възможна авторова волност, плод на опита му да възвеличае въпросната религия.

В съчинението му българите са посочени като един от народите, които изповядват христовата вяра. Освен това те неслучайно са разположени между херулите – настанени през 512 г. в Дакия като федерати⁷⁴; непосредствено до еладци и илири, тоест във вътрешността на Балканите, където ги намираме по времето на Виталиановия бунт и от второто десетилетие на VI в. От описанието на Козма, можем да си направим извода, че българи посочени като християни, към средата на петото столетие, населяват земи източно от Илирик и северно от Елада. Имаме ли основание да допуснем, че Виталиановите българи от двадесетте години на VI в. са българите, посочени като християни от Козма Индикоплевст в средата на същото столетие?

В подкрепа на едно подобно отъждествяване се явява сведението на Йоан Никиуски, поместено в неговата „Хроника“ от края на VII в. Описвайки епизод от двубоя между Виталиан и новия *Magister Militum* на Тракия Кирил Илирийски, Йоан Никиуски пише, че „[...] *Виталиан се оттеглил в провинция България*”⁷⁵. Подобна провинция не съществува на ромейска територия нито през петото, нито през шестото столетие. Съществуват обаче няколко възможности за появата на въпросната в Йоановата „Хроника”. Основните хипотези са две и те са обобщени от проф. Сетън в неговата монография „Европа и Леванта през Средновековието и Ренесанса”⁷⁶. Според първата, по-популярна хипотеза, Йоан Никиуски като сравнително късен автор и с оглед познатата му политическа география от към края на VII в., заменя някакво по-

ранно понятие, с актуално по негово време название на територия⁷⁷.

Възниква въпросът, коя е тази територия, към която се оттегля Виталиан и която е отъждествявана с България през въпросното шесто столетие? Битката, след която Виталиан отстъпва към *провинция България*, се разиграла край Одесос и според Йоан Малала: „[...] *Виталиан се оттеглил от тия места*.”⁷⁸, тоест от околностите на Одесос. Мълниеносното развитие на последвалите събития и факта, че Виталиан безпроблемно вилиза и убива Кирил в черноморския град показват недвусмислено, че територията, към която се оттегля бунтовната армия е в непосредствена близост до града. Съществуват две възможни и логични посоки, по които Виталиановата войска би отстъпила: на североизток от Одесос към Скития; на северозапад към Марцианопол и вътрешността на провинция Мизия, чийто дук Максенций подкрепял Виталиан⁷⁹.

Решаващата дума тук, има автора на тъй наречената „*Ravennatis Anonymi Cosmographia*” съставена към края на VII век. Неговото съчинение представлява землеописание на всички познати, по това време, земи. Черпейки информация от по-стар източник, анонимният автор пише: „*Сред Тракия или Македония и Долна Мизия сега българи живеят, които от по-горе споменатата Голяма Скития са дошли*”⁸⁰. Неизвестният автор на землеописанието локализира българите в сърцето на Балканския полуостров, като посочва, че те със сигурност обитават провинция Мизия. Съответно, можем да допуснем, че Йоановата „*провинция България*” е всъщност провинция Мизия, наричана и България по името на българите заселени в нея. Тоест, Виталиан се оттегля към Марцианопол, където има възможност да прегрупира силите си и да организира покушението над Кирил Илирийски.

Във връзка с горепосоченото, със сигурност можем да заключим, че българи

изпълняващи различни военни или социални функции обитават ромейските провинции Скития и Мизия от края на V в. до края на VII в. Следователно имаме основания да твърдим, че е налице непосредствена връзка между Виталиановите българи и българите посочени като християни от Козма Индикоплевст, защото по едно и също време обитават един и същ териториален ареал – Мизия.

Тъй като започнахме нашето изложение с уговорката, че ще се опитаме да бъдем максимално обективни, то се чувстваме задължени да цитираме и разгледаме отново сведението на Козма Индикоплевст в неговия англезичен превод, поместен в Кеймбриджкото издание на „Топографията“, който гласи: *„Също така и в Киликия, Азия, Кападокия, Лазика, Понт и в северните земи заети от скити, хиркани, херули, българи, гърци и илири, далмати, готи, испанци, римляни, франки, и други народи [...] има хора вярващи и проповядващи Евангелието, които изповядват възкресението от мъртвите; виждаме как пророчеството се изпълнява в цял свят (превод, мой)“*⁸¹.

Смисловите разлики между превода, който ни представят съставителите на ГИБИ и този поместен в университетското издание на Кеймбридж са съществени, особено с оглед на въпроса за религия на българите от VI в. Българският превод на този пасаж от „Топографията“ недвусмислено говори за наличието на *„люде, които са повярвали, възвестяват Христовото евангелие“* сред българите; докато според англезичният превод в териториите *заети* от българи, гърци и илири има вярващи. Тоест тук, българите не са припознати като християни от Козма Индикоплевст, а територията, която обитават и която, като част от останалия

Свят наред с Киликия, Азия, Кападокия, Лазика и Понт е обект, на всемирното разпространение на християнската религия. Въпреки това, този пасаж у Козма не отпада като валиден аргумент при разглеждане въпроса за наличието на българи, сред гърци и илири, на Балканите през VI век. Напротив! Българи са посочени изрично като обитатели на въпросните *северни земи* (гръц. ез. *καὶ τὰ ὑπερβόρεια μέρη*, б.а.), които според преводача били *заети от тях*⁸².

Що се отнася до сведението като самостоеен извор за религията на тези българи, обитаващи Балканите през петото столетие, то то определено е недостатъчно, за изграждането на сериозна хипотеза засягаща верската принадлежност на въпросните. Погледнато обаче в контекста на политика на Романия, целяща интегрирането и асимилирането на онези варвари обвързани в договорни отношения с нея, и обитаващи на нейна територия, то християнизиранието на въпросните (в това число и на българите *foederati*) би било съвсем закономерна крачка по пътя на тяхното приобщаване в империята.

С оглед на изворовия материал приведен до момента, можем да заключим, че мотивацията на Виталиановите българи няма религиозен подтекст не защото те, не биха могли да бъдат християни към началото на VI в., а защото нищо в действията им, към първоначалния момента на бунта, не навежда на подобна мисъл. Хронистите, които описват в детайли събитията са категорични, че причината за избухването на бунта е отнемането издръжката на федератите. Основният им интерес, както и този на ромеите от граничните войски и провинциалните градове присъединили се към новосформираната армия, е икономически.

Тракийският диоцез, превърнал се в основно поле на действие на Виталиан и верните на императора сили.

След пленяването и отстраняването на Ипатий от командването на ромейските войски и подсигуряване подкрепата на Максенций и мизийската армия,⁸³ пред Виталиан се открива възможност да овладее град Одесос и да сложи ръка върху хазната на Ипатий. Йоан Антиохийски свидетелства, че бунтовника пощадил *любимия* и приближен на тракийския магистър – Карин, но поискал в замяна Одесос и парите намиращи се в него⁸⁴. Без съмнение, финансовите възможности на Виталиан нарастват след този случай, следователно увеличила се и възможността му да плаща на множеството федерати и стратиоти намиращи се под негово командване. Захари Ритор съобщава, че Виталиан с лека ръка раздавал злато на своите подчинени⁸⁵, което със сигурност допринесло за нарастване популярността му дори сред обикновените ромейски войници, с което се обяснява

мълниеносното разрастване на армията му.

Не разполагаме с категорични сведения относно позицията, която заемат ромейските гарнизони разположени из провинциите Тракия и Хемимонт от Тракийския диоцез. В изворите липсват данни за стълкновения между Виталиановите и редовни ромейски войски по време на похода към столицата. Според Комес Марцелин по време на потеглянето към Константинопол (може би от град Адрианопол⁸⁶, б.а), войската на Виталиан достигнала „повече от шестдесет хиляди въоръжени римски конници и пехотинци“⁸⁷. Макар цифрата да е силно завишена и във войската да е имало федерати, то към този момент, количеството на редовните ромейски войници със сигурност е било внушително. Вероятно към граничните и мизийските войски намиращи се под командването на Виталиан се присъединяват и тези от

Хемимонт. Според Марцелин, застрашителната бунтовна армия е събрана в изключително кратък срок, в рамките на едва три дни⁸⁸. Срокът изглежда крайно невероятен, но ако приемем, че край Адрианоупол Виталиан извършва прегрупиране на своите сили с ново присъединилите се войски от Хемимонт, то вероятно бунтовната армия е достигнала близък, до отбелязания от хрониста, брой.

Движението на подобна маса конници, пехота, опълчение и най-обикновени грабителите и мародерски банди, плюс прилежащия към войската обоз не остава незабелязано за дълго в Константинопол. В столицата, ситуацията бива оценена като крайно неблагоприятна. В един момент бунта на крайдунавските федерати – българи, прераства във въстание, обхванало всички балкански провинции на Империята; начело, на което стоял опитен, харизматичен и най-важното платежоспособен ромейски пълководец.

Опитвайки се, един вид да уравни баланса на силите, Анастасий I предприема редица мерки, които да му гарантират спокойствие и подкрепата откъм малоазиатските провинции и в самата столица. Императорът наредил с официална грамота, да се намали с една четвърт данъка върху вноса на добитък, на витинци и азиатци⁸⁹. Наред с това, Анастасий направил щедро дарение на катедралния храм Св. София с цел да привлече столичните духовници на своя страна, като наредил на „[...] *сановниците да пазят града*“⁹⁰. Този ход на императора, навежда на мисълта, че сред константинополските управленски кръгове вече се е прокрадвала идеята⁹¹, че бунта може да придобие съвсем друг характер и ситуацията да се усложни. Тоест вероятността той, да бъде използван от привържениците на бившия патриарх Македоний и про-халкедонски настроените слоеве от столичното население, ставала все по-реална.

За разлика от събитията разиграли се

в Константинопол през 511 г.⁹², този път пред вратите на града стояла една внушителна и враждебно настроена армия, водена от човек, чиято лична амбиция е съизмерима с войнствеността му. Анастасий I решава да се презастрахова и на всяка цена да представи себе си, като защитник на истинската християнска вяра. За целта, нарежда поставянето на бронзови кръстове върху градските стени и порти с текстове, целящи да дискредитират и отслабят позициите и новопридобитата популярност на Виталиан сред константинополци⁹³. Но трябва да се има предвид, че към този момент, нито Виталиан, нито негови представители са заявили своите искания пред официалната власт в столицата, следователно мерките предприети от Анастасий I въпреки, че са породени от опасенията и достигналите до Константинопол слухове, имат превантивен характер изразяващ се в неутрализирането действията на Анастасиевата опозиция вътре в Града.

В момента, в който Виталиановата армия се разположила в подстъпите на Константинопол, край градчето Септим намиращо се на 7 мили от столицата⁹⁴, към нея потегля дипломатическа мисия водена от *Magister Militum Presentalis* Патрикий Фригийски⁹⁵. Въпросният Патрикий и придружителя му Йоан – син на Валериан, били стари бойни другари на Виталиан и неговия баща⁹⁶. Въпреки увещанията на своите доскорошни приятели, Виталиан хладнокръвно и категорично заявил, че чашата на търпението е преляла и той е бил принуден да вдигне оръжие, след което поставил открито своите искания⁹⁷.

На първо място, Анастасий I трябвало да удовлетвори исканията на дунавските федерати, тоест да се възстанови изплащането на аноната и българите да получат възмездие за *несправедливостите* понесени от Ипатий⁹⁸. Чрез това си искане, Виталиан засяга първопричината за бунта. За зла участ на императора, второто условие на

бунтовника касаело религиозната политика провеждана от Константинопол, тоест опасенията на Анастасий I се оказват основателни и слуховете достигнали до столицата не били плод на хорската мълва.

Тъй като Анастасий I, както писахме по-горе, прави всичко възможно да представи себе си като изразител и защитник на християнството, много съвременни изследователи си задават въпроса: какво по-точно има предвид Виталиан обявявайки се срещу религиозната политика на императора? Наясно ли е изобщо той – варварския командир от далчените крайща на Империята, с тънкостите и особеностите на теологичния спор между ортодокси и монофизити⁹⁹? Разглеждайки коментарите относно неговата мотивация, трябва да отбележим, че те са изпълнени със същата предубеденост, която забелязахме у автроите разглеждащи мотивите на федератите българи. Приема се на общо основание, че тъй като той е полу-варварин (който прекарвал ежедневието си сред варварите по Дунав, б.а) второто условие, което поставя той и обявяването му в защита на ортодоксията, са крайно изненадващи¹⁰⁰. За да установим до колко са основателни подобни съждения, ще се спрем на някои детайли от биографията на комес Виталиан.

Според Бъри, Виталиан бил в много близки, приятелски отношения с детронирания патриарси Флавий и Македоний¹⁰¹, което е разбираемо особено с оглед роднинската му връзка с бившия константинополски патриарх¹⁰². Хората от най-близкото обкръжение на Виталиан и членове на неговото семейство са убедени ортодокси. Напълно възможно е той, да е посветен и запознат с особеностите на православното християнство чрез майка си или пък чрез своя вуйчо – Македоний, с когото поддържал контакти далеч преди 513 година¹⁰³. Тоест като представител на част от висшата ромейската ортодоксална аристокрация, макар в ролята си на

български командир да е дислоциран далеч от столицата, Виталиан би притежавал достатъчно ерудиция и теологическа грамотност, което го прави ако не компетентен, то поне запознат с основните религиозни въпроси и проблеми разбунили Империята в края на V и началото на VI в.

От писмото на презвитер Симеон става ясно, че Виталиан бил съпричастен и с религиозните размирици разиграли се в Константинопол през 511 г., като само бързите и адекватни мерки предприети от Анастасий I възпрепятстват вдигането на бунт сред войската две години преди този на федератите¹⁰⁴. Интересът и последвалата активност на Виталиан по отношение на теологическия диспут между ортодокси и монофизити са засвидетелствани и намират потвърждение в думите на всички хронисти описали последните години на Анастасиевото управление. Виталиановата не бива да буди учудване. Тя е породена от собствените му амбиции и личен интерес изразени, както ще покажат последвалите събития, в опита му да заграби самата императорска власт.

До колко мисията на Патрикий успява, показва факта, че още на следващия ден само Виталиановите съюзници и главнокомандващи са приети от императора¹⁰⁵. Отсъствието на дунавския комес на пръв поглед е необяснимо и навежда на мисълта за разцепление в лагера на бунтовниците, които били укорени от императора, но също така и уверени, че нямало да бъдат пренебрегнати. Стремешът на Анастасий I да отдалечи Виталиан от неговите сподвижници е напълно закономерен с оглед създалата се ситуация. Фактът, че комеса на федератите отказва да влезе в столицата не бива да буди учудване. Опасенията на Виталиан се потвърждават и от това, че Анастасий I надарил богато неговите представители и им обещал, че ще изплати дължимото. Гарантирайки, че ще изпълни исканията на федератите,

императорът тушира тяхното недоволство и за момент лишил Виталиан от изключително ценен съюзник. Подобни обещания без съмнение били отправени и към командирите на граничните ромейски гарнизони.

Въпросите разисквани по време на срещите в Константинопол засягат и Виталиановите искания относно православие. В хода на преговорите Анастасий I доказва, за пореден път, че е един доста пресметлив, комбинативен и

безспорно талантлив владетел. Давайки обещанието, че ще направи нужното, за „да се утвърди православието“ организирайки диспут, в който ролята на медиатор ще вземе Римската църква¹⁰⁸, Анастасий I се поставил в крайно усложнена ситуация, в която трябвало да балансира между недоверчивите и враждебно настроени европейски провинции и лоялните нему монофизити в Сирия и Египет...

1. *Victor Tonnennensis*, Chronicle (ed. Th. Mommsen, in MGH(AA) XI; 1894); вж. Виктор Тунунски. Хроника Виктора (Превод Суровенкова Д., 2009 г.): „В консулство с[ветлейшего] м[ужа] Сенаора (514). Комит Виталиан, прибыв в Константинополъ с сильным отрядом варваром“. За титлата (комес) *comes* вж. Oxford Dictionary of Byzantium, vol. I, New York-Oxford 1991, pp. 484–485.
2. Според J.B. Bury, History of the Later Roman Empire. London 1923, p. 448, Виталиан използвал като предтекст за бунта политиката на *Magister Militum per Thraciam* Ипатий, но се престорил и за защитник на ортодоксията срещу решенията на Анастасий I; Политически мотив вижда и А.А. Vasilev, History of the Byzantine Empire Vol. I. 1958, p. 111, според когото основната цел на бунта е свалянето на императора; вж. също P. Charanis, Church and State in the Later Roman Empire. The religious policy of Anastasius the First. Thessalonike 1984, p. 81.
3. Към края на XIX век, бунтът е считан за „Първата голяма религиозна война [...]“, вж. Н. Н. Milman, History of Latin Christianity; Including that of the Popes to the pontificate of Nicolas V. London 1890, p. 238; вж. А. Madgeru, Armata din provincia Scythia in apararea ortodoxiei. Revolta generalului Vitalianus. 2001, pp. 37–41; Според Лий истинския проблем за Виталиан и жителите на Балканите е религиозния, вж. The Cambridge Ancient History: Late antiquity: Empire and Successors, A.D. 425–600. Cambridge University Press 2001. pp. 55–57.
4. Тракиец вж. Йоан Малала, „Хронография“ в: ГИБИ, II, стр. 209: „По време на неговото царуване, Виталиан Тракиецът [...]“; вж. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae - Ioannis Malalae Chronographia, ed. Ludwig August Dindorf, Bonnae 1831, p. 402: „Ejusdem sub Imperio Vitalianus Thrax [...]“. Комес Марцелин го нарича „Vitalianus Scythia“ вж. Marcellini Comititis V. C. CHRONICON (ed. Mommsen, Chronica Minora II, 1894). Виталиан е наречен гот от Захари Ритор вж. Zacharias, Bishop of Mytilene. Syriac chronicle known as that of Zachariah of Mitylene (translated by F.J. Hamilton and E.W. Brooks). London, Methuen & Co., 1899, p. 185.
5. Съществува хипотеза, че бащата на Виталиан Патриокъл е син на *Magister* Аспар (400–471 г.). Нейн автор е Henricus Valesius (XVII в.) . За несъстоятелността на хипотезата, вж. Dictionary of Greek and Roman biography and mythology Vol. III (ed. William Smith). Boston 1870, p.136.
6. Вж. The Oxford Dictionary of Byzantium, vol. III, New York-Oxford 1991, p. 2182.
7. Йоан Антиохийски, "De insidiis" в: ГИБИ, III, стр. 34.
8. ibidem.
9. Спорно е до колко това е точната формулировка на титлата носена от Виталиан, вж. Martindale; A.H.M. Jones; J. Morris, The Prosopography of the Later Roman Empire - Volume II, AD 395–527. Cambridge University Press 1980, p.1171; вж. Irfan Shahid. Byzantium and the Arabs in the Fifth Century. Dumbarton Oaks Research Library, Washington, D.C. 1989. p. 53, n. 13.
10. ГИБИ, III, с. 34, бел. 10 с посочената библиография.
11. ibidem: „[Виталиан] бил известен на императора като човек много склонен към дръзки дела.“

12. *P. Charanis*. Church and State in the Later Roman Empire, the religious policy of Anastasius the First, 491-518. The University of Wisconsin Press 1939, p. 52; Виталиан придружава баща си Патриокъл по време на Персийската война на император Анастасий I от 502 г. Войската на Патриокъл и Виталиан разбива персите край р. Ефрат, вж. *Joshua the Stylite*, Chronicle composed in Syriac in AD 507 (translated by William Wright 1882); *Прокопий Кесарийски* също споменава, че редом до пълководците Юстин (бъдещия император Юстин I, б.а.) и Патриокъл се сражава и Виталиан, вж. *Procopius* (translated by H. B. Dewing) in Six Volumes - Vol. I, History of wars book I and II. London 1914 : „With them also was associated Justinus, who at a later time became emperor upon the death of Anastasius, and Patriciolus with his son Vitalianus, who raised an armed insurrection against the Emperor Anastasius not long afterwards and made himself tyrant” .
13. Йоан Антиохийски пише, че Виталиан прекарвал своето ежедневие сред подчинените му федерати, вж. тук бел. 12.
14. *Bury*, HLRE. p. 448: “[...] these troops now consisted chiefly of Bulgarians”.
15. *Vasilev*, History of the Byzantine Empire Vol. I. 1952, p.66: “At the head of a large army composed of Huns, Bulgarians, and perhaps Slavs [...] Vitalian advanced toward the capital”.
16. *Charanis*. Church and State in the Later Roman Empire. p. 81.
17. *St. Runciman*, The First Bulgarian Empire. London 1930. Рънсман се позовава на Йоан Малала, но той никъде не пише, че българите са наемници, вж. ГИБИ, II, с. 209–211.
18. Златарски. История, I, 1. стр. 47, той нарича българите водени от Виталиан хуну-кутригури. Вж. също *В. Тъпкова-Заимова*, Нашествия и етнически промени на Балканите през VI—VII в., С. 1966 г., с. 47–48; *Д. Ангелов*, Образоване на българската народност, Наука и Изкуство, С. 1971 г. стр. 138; *В. Бешевлиев*, Първобългарите. История, бит и култура. С. 2008 г., стр. 14. Наличието на българи във Виталиановата войска е отбелязано в почти всички съвременни български публикации, но са разглеждани като нещо различно от ромейските федерати.
19. История на България. Том 2. *Първа българска държава*. Изд. на БАН, София 1981 г. стр. 62.
20. За късноантичните ромейски федерати, варваризацията на ромейското общество и ролята на варварите в събитията и процесите, които трансформират Романия в периода от края на IV в. до края на V в., вж. *Иван Стоянов*, Романия и нейните федерати: Късноантичния foedus, в:
.....
21. *Й. Иванов*, Български старини из Македония, БАН 1931 г.; Историята е съставена от неизвестен автор в Зографския манастир през 60-те години на XVIII век.
22. *Спиридон Габровски*, История во кратце о болгарском народе славенском, 1792 г., стр. 21.
23. История на България от Блазиус Клайнер, съставена в 1761 г. (Под. ред. на Иван Дуйчев и Карол Телбизов). Изд. на БАН, София 1977 г. гл. V, стр. 37.
24. Наред с тях трябва да споменем Еврегарий Схоластик (536 – ок. 600 г.) – църковен историк, чиято история обхваща периода от 431 г. до 594 г. Въпреки, че се позовава на Малала и Захари Ритор, сведенията му са ценни, тъй като е използвал недостигнали до нас източници; Йоан Антиохийски чиято „Хроника“, съдържа важни сведения относно това, което ни интересува, въздейства и на по-късната ромейска историография в лицето на Георги Монах (IX в.), Георги Кедрин и Константин Манасий – писали за царуването на Анастасий и бунта на Виталиан.
25. [ots=camvPW2ILs&sig=oL9MlwyoohdjC-](#)
26. [ots=camvPW2ILs&sig=oL9MiwyoodhjC](#)
27. ГИБИ, III, стр. 35.
28. *ibidem*, стр. 34.
29. Ипатий губи всякаква форма на подкрепа от страна на подчинените си вследствие на дългогодишната си политика, вж. ГИБИ, III, стр. 34: „[...] той (Виталиан, б.а.) насъскал войсковите части на Скития и Тракия, които освен това били недоволни от безчинствата на тамошния стратег Ипатий”. Недоволството сред ромейската войска е било факт преди 513 г.
30. *Bury*, HLRE, p. 448; Еврегарий Схоластик пише, че Ипатий „[...] бил предаден от своите хора”, вж. ГИБИ, II, стр. 265.
31. Да се разбира Малка Скития – дн. Добруджа

32. Zacharias, p.185: „Hypatius once took the wife of this Vitalian prisoner and treated her insultingly”, Захари Ритор смесва личността на магистър Ипатий с тази на Анастасиевия племеник Ипатий – изпратен срещу Виталиан едва след като той убил Кирил Илирийски, вж. Bury, HLRE, p. 450: „[...] the supreme command of the Imperial army was assigned to another Hypathius, a nephew of the Empeor”; Отношението на Виталиан към племеника на Анастасий е като към високопоставен пленник, вж. ГИБИ, III, с. 37.
33. Ibidem, стр. 185; За въпросната практика на *откупуване* пише и Бъри, според когото българите били щедро заплатени от Виталиан, за да му предадат неколцина висши ромейски офицери изловени след битката край Одесос, вж. Bury, HLRE, p.449, n.2: “Alathar was captured also and other officers. Vitalian paid ransoms to the Bulgarians who had taken them”.
34. Вж. Zacharias, p.185: „Hypathius was taken prisoner; and he (Виталиан, б.а.) treated him with great indignity, and to insult him he even shut him in a pig-sty. And upon one occasion he put him to open shame, carrying him about through the army in the most humiliating fashion [...]”.
35. Тоест Виталиан му отнел командването. Разбира се **de jure** Виталиан няма компетенциите да разжалва Ипатий, но **de facto** с акта, който описва Захари Ритор, той прави именно това.
36. Treadgold, Byzantium and Its Army 284 – 1081. Standford University Press 1995, pp. 153–155.
37. Виталиан е ветеран от Персийската война на император Анастасий I, вж. тук бел. 13; характеризирани е като войнолюбец, безстрашен, дързък и безмилостен в войн, вж. и The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor: Church and War in Late Antiquity. Ed. by Geoffry Greatrex, Robert R. Phenix, Cornelia B. Horn, p. 275.
38. ГИБИ, III, стр. 34.
39. Ibidem, стр. 35; Bury, HLRE, p. 450.
40. A. D. Lee, War in Late Antiquity. A social history. Blackwell Publishing LTD 2007, pp. 51–66.
41. ГИБИ, III, стр. 35.
42. Виталиан имал и лични причини да оглави бунта. Той е кръщелник на Антиохийския патриарх Флавий и племеник на Константинополския патриарх Македоний, които са отстранени от Анастасий I, вж. Revue des études sud-est européennes, (Bucharest: Editura Academiei Române) Vol. 39, 2002, p. 11 с посочената библиография.
43. D. Ruscu, The revolt of Vitalianus and the „Schytian controversy”. ByzZ 102 2008, pp. 773–785.
44. G. Greatrex, Justin I and the arians. Studia Patristica Vol. XXXIV 2001, pp. 72–81.
45. ГИБИ, VI, стр. 203.
46. G. Greatrex, Flavius Hypatius, Quem vidit validum Parthus senstique timendum. An investigation of his career, in: Byzantion Vol.66, 1966, pp.105–106, n.20; Подобен мотив за убийството му дава и Лео Граматик (XI в.), вж. ГИБИ, V, стр. 144.
47. Над десетилетие след смъртта му, по време на бунта Ника (532 г.), тълпите в столицата все още скандирали името му вж. Bury, HLRE, Vol. II. New York 1958, p. 44: “You (император Юстиниан, б.а.) would keep this oath to us as you kept your oath to Vitalian.” Тъй като Бъри не посочва източника на цитираните думи, можем да допуснем, че той интерпретира свободно един пасаж за Юстиниановото клетвоотстъпничество у Прокопий Кесарийски, вж. Prokopios, The secret history (with related texts), ed. by Anthony Kaldellis. Indianapolis 2010, p.31.
48. J.P. Migne. Patrologia Latina Vol. 22, col. 870.
49. П. Георгиев. Траки / Готи / Славяни, С. 2009 г., стр. 26
50. Otto J. Maenchen-Helfen, The World of the Huns: Studies in Their History and Culture. University of California Press 1973, p. 262.
51. Sozomen (Hermias), Historia Ecclesiastica, Book VII, Ch. 26; вж. и ГИБИ, I, стр. 65. Края на IV в. Годишите на Теотимовото резидиране в Томи не са известни, пасажа касае последните години от управлението на Теодосий I.
52. ГИБИ, I, стр. 67.
53. J.P. Migne. Patrologia Latina Vol. 22, col. 870
54. E.A. Thompson, J.P. Heather, The Huns. Oxford Uni. Press 1996, p.44.
55. Theodoret, Historia Ecclesiastica, Book V, Ch.XXXI: “On learning that some of the Nomads encamped along the Danube were thirsty for salvation, but had none to bring them the stream, John sought out men who were filled with a love of labour like that which had distinguished the apostles,

- and gave them charge of the work. I have myself seen a letter written by him to Leontius, bishop of Ancyra, in which he described the conversion of the Scythians, and begged that fit men for their instruction might be sent”.
56. По въпроса за тази мисия сред хуните вж. *Helfen*, *The World of the Huns*, p. 265; *Thompson*, *The Huns*, p. 44.
 57. *Helfen*, *The World of the Huns*, pp. 260–270; *Thompson*, *The Huns*, pp. 40–46.
 58. *Orosius*, *Historiarum Adversum Paganos*, Liber VII Col. 41, 8: “[...] *quod uulgo per orientem et occidentem ecclesiae Christi Hunis Suebis Vandalis et Burgundionibus diuersisque innumeris credentium populis replentur* [...]”.
 59. За свебите вж. *The Cambridge Ancient History: Late antiquity: Empire and Successors*, A.D. 425–600. Cambridge University Press 2001, pp 121–122.
 60. *Helfen*, *The World of the Huns*, p. 263. Според Хелфен хуните влизат в църквите, но само за да грабят, палят и насилват монахини.
 61. *ibidem*. pp. 44–46.
 62. In Praise of the Later Roman Emperors, *The Panegyrici Latini*: Introduction, Translation, and Historical Commentary, with the Latin Text of R.A.B. Mynors. University of California Press 1994, p.497: “[...] *Finally you granted the privileged status of fellow soldiers to the barbarian peoples who promised to give you voluntary service, both to remove from the frontier forces of dubious loyalty, and to add reinforcements to your army*”.
 63. Подробно войните на Теодосий I вж. S. Williams, G. Friell, *Theodosius: Empire at bay*. Routledge 1994, pp. 119–142.
 64. Вж. Йоан Антиохийски в ГИБИ, III, стр. 29: „[...] *Теодосий вдигнал мнозина от хуните в Тракия заедно с техните племенни вождове (phylarchoi, б.а.) и се отправил на поход към Италия, за да залови Евгений неподготвен и без да подозира нищо*”.
 65. Титлата *phylarchos* има двояко значение, като наред със старото си значение на племенен вожд, в периода IV – VII в., се използва и като официална титла, давана на командира на федератските съюзни войски, вж. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, New York-Oxford 1991, p. 1672.
 66. *Migne*. *Patrologia Latina*. *Salvianus Massiliensis Episcopus*, *De Gubernatione Dei* Octo Libri, IV, 14: „[...] *ut de paganis, quia prior illorum error est, prius dicam, gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, Chunorum impudica* [...]”.
 67. Вж. *Helfen*. *The World of the Huns*, p. 262; Хелфън изпада в противоречие със собствената си теория за мултикултурализма на хунската общност като генерализира и налага една предпоставена рамка на базата на сведения като горесцитираното. Според Хелфън: „[...] *Хуните, като хора, са били толкова езичници към средата на V век, колкото когато са пресекли р. Дон*”.
 68. *ibidem*, pp. 261–262.
 69. Вж. Приск Тракиец в ГИБИ, I, стр. 93: „*Ските нападнали ромеите по време на панаира и избили мнозина [от тях]. Тогава ромеите изпроводили при тях пратеници и ги обвинявали, че са завзели крепостта и са пренебрегнали договора. Ските отговорили [...] че били извършили това за самоотбрана, тъй като епископа на Маргос бил преминал в тяхна земя, издирил гробниците на техните царе и ограбил поставените в тях съкровища*”.
 70. *Helfen*. *The World of the Huns*, p. 110, n. 508.
 71. *ibidem*, p. 261.
 72. В. Бешевлиев, Гръцки и латински извори за вярата на прабългарите, *Изв. Народ. етнографски музей*, VIII – IX, 1929 г.; вж. и В. Бешевлиев, *Първобългарите*. История, бит и култура. С. 2008 г., стр. 308–360.
 73. ГИБИ, I, стр. 197.
 74. ЛИБИ, I, стр. 314.
 75. *Chron.*, LXXXIX, 75, trans. R. H. Charles, London and Oxford 1916, p. 130: „*And he also gave battle to Vitalian, and there was great slaughter on both sides. Cyril the general retired into the city named Odyssus, and stayed there while Vitalian withdrew into the province of Bulgaria*”.

76. Setton M. Kenneth, *Europe and the Levant in the Middle Ages and the Renaissance*, London 1974, p. 529.
77. ibidem.
78. ГИБИ, II, стр. 210.
79. Вж. по-долу.
80. Moritz Pinder, Gustav Parthey, eds., *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographica* (Berlin 1860), L. IV, 185: "*Inter vero Traciam vel Macedoniam et Mysiam inferiorem modo Bulgari habitant, qui ex supra scripta maiore Scythia egressi sunt*".
81. The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk: Translated from the Greek, and Edited with Notes and Introduction by J.W. McCrindle. Cambridge University Press 2010, Book III, pp. 120–121: "*So likewise again in Cilicia, Asia, Cappadocia, Lazica and Pontus, and in the northern countries occupied by the Scythians, Hyrcanians, Heruli, Bulgarians, Greeks and Illyrians, Dalmatians, Goths, Spaniards, Romans, Franks [...]*".
82. Вж. Κοσμάς Ἰνδικοπλεύστης, Χριστιανική Τοπογραφία, 3.66: "*Ὁμοίως πάλιν Κιλικίαν, Ἀσίαν, Καππαδοκίαν, Λαζικήν καὶ Πόντον καὶ τὰ ὑπερβόρεια μέρη Σκυθῶν καὶ Ὑρκάνων, Ἑρούλλων, Βουλγάρων, Ἑλλαδικῶν τε καὶ Ἰλλυρίων, Δαλμάτων, Γότθων, Σπανῶν, Ῥωμαίων, Φράγγων [...]*".
83. Treadgold. *Byzantium and Its Army*. p.52; Към края на IV в., Дукаство Мизия разполага с 10 500 войници включващи два легиона от по 2000 пехотинци, 3500 конници и 5000 души опълчение. Според същото издание, към 559 г., Тракийската армия, в която се включват войските на Дукаство Мизия, наброява около 20 000 войника. Можем да предположим, че войската намираща се под командването на дук Максенций към 513 г. варира около 10 000 души.
84. ГИБИ, III, стр. 35; Теофан свидетелства, че Виталиан присвоил огромно количество злато, изпратено за надниците на Ипатиевите войници, вж. *Theophanes Confessor: The Chronicle of Theophanes Confessor, Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, trans. Cyril Mango and Roger Scott. Oxford 1997, p. 239.
85. Zacharias., p.185: "*To this man many savage people attached themselves; and he gave them gold with a liberal hand, they enriched themselves with spoil which they took from the dominions of Anastasius*".
86. Адрианопол е централен град на провинция Хемимонт.
87. ЛИБИ, I, стр. 314.
88. ibidem,
89. ГИБИ, III, стр. 35; *Bury*. HLRE, p. 448
90. ibidem; *Ruscu*. The revolt of Vitalianus and the „Schytian controversy“. *ByzZ* 102 2008, pp.773–785.
91. Йоан Антиохийски пише, че Анастасий „[...] чул, че неприятелите проявяват и верски недоволства“, вж. ГИБИ, III, стр. 35. Според Успенски слуха бил пуснат по нареждане на Виталиан „*Распуская слух, что он идет на защиту православия и желает восстановить лишенных мест епископов, Виталиан направлялся к Константинополю [...]*“, вж. Успенски. История Византийской империи, Том I, стр. 151.
92. ibidem. Императорът се уплашил да не би отново да се повтори „[...] това, което отколе бил преживял“. За бунтовете в Константинопол през 511 г., виж тук стр. 24.
93. ibidem; *Bury*, HLRE, p. 448; Успенски Ф.И., История Византийской империи, Том I, стр. 151
94. ЛИБИ, I, стр. 314.
95. Според Йоан Антиохийски Виталиан дължал службата си на Патрикий, който бил негов благодетел, вж. ГИБИ, III, стр. 35; вж. *Bury*. HLRE, p.449.
96. В своята „Хронография“ Йоан Малала погрешно ситуира мисията на Патрикий и Йоан до стана на бунтовниците едва преди морското сражение между флота на Виталиан и този на Марин Сириеца, тоест по време на третия поход срещу столицата. На заповедта на Анастасий I те да оглавят дипломатическата мисия двамата отговорят: „*Ние двамата бяхме приятели и на него и на неговия баща; да не би да се случи някаква злополука и да бъдем заподозрени като предатели*“, вж. ГИБИ, II, стр. 221. Комес Марцелин съобщава, че преговорите с Виталиан са водени от Теодор (ковчезника на императорското съкровище, б.а.), вж. ЛИБИ, I, стр. 314.
97. Въпреки уверенията на Патрикий, Виталиан бил безкомпромисен, вж. Йоан Антиохийски,

- ГИБИ, III, стр. 35: „[...] но чул (Патрикий, б.а.) подобаващия отговор – че той (Виталиан, б.а.) получавал много обещания от носителите на царската власт и че сега идвали, за да бъдат спасени от несправедливостите на тракийския стратег и да се отвърди православието”. Възможно е, преди ситуацията да ескалира до открити бунтовни действия по лимеса, Виталиан в ролята си на комес на федератите, да е правил постъпки пред Константинопол с цел да уличи Ипатиевите беззакония.
98. *ibidem*.
99. *Ruscu*. The revolt of Vitalianus. p. 777: *“It remains unclear, however, how a warrior from the outskirts of the Empire became interested of the theologycal dispute [...]”*
100. *ibidem*.
101. *Bury*. HLRE, p. 449.
102. Роднинската връзка между Виталиан и Македоний е засвидетелствана в един единствен източник от XII в. Макарий „Хрониката” на Михаил Сирийски да е по-късна, той се позовава на препис на едно писмо от Симеон – презвитер на гр. Амида, до константинополския монах Самуил, в което се разглежда падението на патриарх Македоний през 511 г. Писмото е писано преди 540 г., вж. *Jean-Baptiste Chabot*, *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antiche (1166-1199)*. Éditée pour la première fois et traduite en français T. II, Paris 1901, Lib. IX, p. 164: „ [...] *Bitalios, fils de sa soeur*”. Вж. и тук бел. 6.
103. *ibidem*.
104. Анастасий I увеличил извънредно заплатите на всички войски, защото се опасявал, че Македоний с подкрепата на Виталиан ще ги вдигне на бунт срещу него. Вж. *J. P. Chabot*, *Chronique de Michel le Syrien*. T. II, Paris 1901, Lib. IX, p. 164: *„Il fit ainsi pour tutes les armees parce qu’il avait appris que Macedonius voulait exciter une sedition contre lui par l’intermediaire de Bitalios, fils de sa soeur”*.
105. ГИБИ, III, стр.35: *„На другия ден императора повикал първите хора на Виталиан, без него – той не могъл да склони самия Виталиан да влезе в града [...]”*.
-

Веселин Матев

Ето, че най-после дойде това време, в което аз сядам пред компютъра и се чудя за коя нова историческа стратегия да започна да пиша. Както вече съм казвал и в предишните броеве – обикновено изборът е труден, тъй като точно жанрът за военната история не е от най-пълните с нови заглавия. Но не и този път, този път всичко е от лесно по-лесно, защото излезе една игра, която кара всеки любител на стратегическия военно-исторически жанр да се подмокри. Става въпрос за Total War: Rome 2, дългоочакваното продължение на Total War сериите и ребуут на една от най-обичаните части от него – Rome: Total War. Това е играта, заради която преди няколко броя специално направих ревю на цялата Total War серия, игра, която чакам още от първият трейлър. Така че нека да затегнем коланите и да се пренесем в Античния свят на Рим.

Действието започва през 272г. пр. Хр., а целта е същата, както и в оригиналния Rome – да станете доминиращата сила на Античния свят. Сега обаче нещата са съвсем различни, като се започне от реалновремевите битки и се стигне до дипломатията и шпионажа. Но всичко това ще бъде разгледано малко по малко, като за начало ще се занимаем с фракциите в играта.

I. Фракциите

Техният общ брой в играта е впечатляващ – общо 117, като по този начин са отразени множество различни племена и малки държавици. Това, което обаче ни интересува са игровите фракции, така че ще се занимаем с тях. Те са разделени по културен принцип, имаме Рим и Картаген (всяка с по три фамилии), Източните Империи (Партия и Понт), Британските племена (Ицените), Галските племена (Аверните), Наследствените Кралства (Македония и Египет) и Германските племена (Свебите). Първият DLC (Downloadable content) пакет, който закупилите предварително играта получават безплатно добави и още три фракции, принадлежащи към Гръцките градове – Спарта, Атина и Епир.

Всяка от описаните горе фракции има свои особености и бонуси, както и свой начин на водене на война, преимущества и слабости. Истината е обаче, че Рим и Картаген малко се различават от останалите по начина на игра, тъй като при тях играчът е част от една от три благородни фамилии, борещи се за надмощие над съответната държава. За Рим това са Домовете на Юлия, Юния и Корнелия, докато за Картаген това са Династиите на Ханонидите, Магонидите и Баркидите. Разликите в геймплея, в сравнение с останалите фракции е, че тук трябва да внимавате да не загубите политическата си подкрепа, докато в същото време подкопавате опонентите си. Така например можете да изнудвате някой ваш опонент, или пък да се опитате да прикриете слухове, които някой пуска за член на вашата фамилия, бил той генерал, адмирал или дипломат. Крайната ви цел разбира се е да елиминирате всички и да

станете господар на Рим, съответно Картаген, и от там да станете властелин на Античния свят.

Най-лесният път, разбира се, е по пътя на военната експанзия, което ни довежда до един от централните елементи в която и да е Total War игра – воденето на война.

II. Войната

Авторите от Creative Assembly са се постарали да ни представят още по-добри реалновремени сражения в сравнение с предходните Total War игри. Ще можете да форсирате войските си по стратегическата карта, за да достигнете по-бързо дадено място, ще можете да залагате засади, да строите фортове, да водите амфибийни сражения... Но всичко с времето си.

Нека започнем с войските ви на стратегическата карта. За разлика от преди, в Rome 2 те винаги се нуждаят от генерал. При създаването на нова войска/легион играта ще ви прехвърля в едно допълнително меню, с кандидатите за поста, представени от различните фамилии. След това ще ви подканят да изберете име и символ/знаме на вашата армия, нещо, което да я отличава – така да кажем символът на Първи Легион може да е бик, на Втори – лавров венец, на Трети – орел и т.н. Това само по себе си не служи за нищо, но пък придава уникалност на всяка една отделна войска.

Що се касае до броят армии, които можете да имате, то той зависи от размерът на владенията ви. Колкото по-голяма е империята ви – толкова повече армии можете да имате. Едно специално меню ви показва вашият напредък в т.нар. Imperium Var, който ви показва, колко градове трябва да контролирате, за да достигнете следващото ниво и да можете да поддържате още легиони.

Друга новост, която е от голямо значение е опитът бонусите, които войските ви получават. Както и преди отделните единици и генералът ви ще трупат опит, но сега в добавка към това и самият легион ще се развива. Така например можете да изберете да специализирате дадено войсково формирование в обсади, друго да превърнете в доминирана от пехотата машина за убива, трета в кавалерийски ад за врага. Изборът е изцяло ваш. Разбира се можете и да развиете повече от едно неща, като по този начин даденият легион ще е сравнително добър във всичко.

След като вече сте сформирали армията си, то идва ред на това да я използвате срещу враговете си. Creative Assembly ни позволяват да включим до 40 единици в едно сражение, било то по земя, вода или и двете. Това означава, че битките в Rome 2 са доста масивни и на полето можете да изпратите хиляди и хиляди легионери, морски пехотинци и кораби. И тук стигаме до едно важно нововъведение на Rome 2 – амфибийните сражения, които лично за мен представляват голям интерес, тъй като се различават от познатите ни до сега стандартни сухопътни или морски битки. Представете си следната ситуация – изпращате две армии, с цел превземането на вражески град, едната се придвижва по суша, а другата – по море. По пътя си обаче се натъквате на вражеска засада, която хваща момчетата ви на брега неподготвени... или не съвсем. Макар сухопътната ви войска да е неорганизирана и хваната изневиделица, то в нейна помощ ще се притече, стига да е достатъчно близо, другата ви армия. Ще можете да използвате транспортните си кораби, за да свалите войски на брега, в помощ на изненаданите и другари, ще можете да използвате т.нар. артилерийски кораби (използватщи катапулти, монтирани на палубата), за да обстрелвате врага, възможностите са много. Пообно взаимодействие суша-вода може да е използва и при атака над пристанищен град, за да блокирате вражеската флота или пък да се сдобиете с така необходимото числено преимущество.

Друга новост е една нова камера, която ви позволява да наблюдавате битката от птиче око. По този начин ще можете много по-лесно да видите къде са вашите и противникови войски, тяхните придвижвания и въобще да имате много по-добра идея за това какво се случва на бойното поле, без да трябва да обикаляте наляво надясно.

Що се касае до вашите собствени градове, то тяхната защита не трябва да е ваш първи приоритет - за разлика от първият Rome, то тук гарнизоните на градовете се попълват автоматично, зависейки от сградите, които строите вътре. Колкото по-голям е градът, колкото повече сгради имате построени в него – толкова по-голям и силен е гарнизонът ви. Това позволява да използвате по-ограниченият си брой армии за експанзия, без да се тревожите особено за тила си.

На последно място нека кажа няколко думи и за единиците, които играта ви предоставя на разположение. Има една дума, която може да опише видовете и бройката им и тя е „впечатляващо“. Само бройката на римските единици, които се бият на близко разстояние (не включвам тук и копиеносците) е 14. Освен познатите ни от

предходната игра Хастати и Принципи, тук са добавени и Евокати, няколко вида легионери, разбира се и Преторианските кохорти... Всичко това дава не само разнообразие, но и различни тактически опции при воденето на сражения. А за полюбознателните е предвиден и Codex, в който има описание на всяка една единица, нейното историческо развитие, роля и т.н.

III. Дипломатията

Както знаем войната не е единственият способ за развитие на империята ни, важна роля играе и дипломатията. За разлика от първата игра, в Rome 2 няма да ни се налага да разпращаме дипломати насам натам и да търсим представител на желаната фракция или пък нейно населено място. Единственото, което е нужно е да откриете фракцията, след което можете да започнете да преговаряте с нея във всеки един момент. Това става, чрез един панел, подобен на този от Empire: Total War, в който са отразени всички открити фракции, тяхното отношение към вас, както и възможностите за преговори. Можете да обявявате война, да сключвате мирни и търговски договори, да изискате от някоя независима държава да ви стане васал и т.н.

В графата дипломатия ще включва, макар и условно, начините за превземане на нови територии. Освен познатите ни вече окупация, поробване и клане на населението, сега играта ни представя още две. На първо място идва възможността да сринете града със земята, унищожавайки всичко построено в него. От друга страна, когато превземете изцяло територията на някой ваш враг, можете да създадете т.нар. client kingdom, сиреч да ги направите васал, изцяло зависещ от вас. Територията на тези кралства се брои за ваша и се счита в общата борька градове, която имате или е нужна, за спечелването на играта.

IV. Управлението на една Империя

Разбира се стигаме и до последният важен аспект, а именно управлението и развитието на владенията ви. Rome 2 ни предоставя голям набор от технологии и пътища за развитие, както и различни начини за омиротворяване на населението.

Ще започна с технологичното „дърво“. На ваше разположение са технологии от три насоки – военна, икономическа и социална. Важно е да развивате и трите, тъй като в един момент можете да се окажете с много силна армия, но без особени цивилни или икономически бонуси, в резултат на което когато експанзията ви спре да се окажете в ситуация на икономически колапс и въстания. Разбира се е възможно и другото - да имате процъфтяваща икономика, но не особено модерна армия, което рано или късно ще ви постави в по-слаба позиция от враговете ви и отново можете да загубите. Що се касае до социалното развитие, то чрез него отваряте нови храмове, нови сгради, с които да ощастливите населението си и т.н. За тези от вас, които са

играли Shogun 2 това технологично развитие няма да е окаже много непознато, тъй като силно напомня на Chi и Bushido „дърветата“.

Градовете са основният ви източник на пари, продоволствия и войници. За първи път до сега те са организирани в Провинции, като броят градове в една Провинция варира между 2 и 4. Всяка Провинция има т.нар. главен град, който служи като нещо подобно на седалище на местният губернатор. Важно нововъведение тук е издаването на т.нар. едикти. Това са постановления на централната власт, които важат само за конкретната Провинция и целят или да ущастливят населението ви, или пък да засилят някакъв аспект от производството ви.

Заклучение

В края мога да кажа, че Rome 2 е достоен наследник на една наистина велика игра, каквато беше оригиналният Rome. Исторически е много по-точна от предшественика си, голямо влияние за което оказват различните фракции, както и пресъздаването на вътрешните противоборства, най-вече в Рим и Картаген. Може би у някои от вас ще отнеме известно време да свикнат с новата игра, особено ако са дългогодишни почитатели на предишната, като мен самият. Свикнете ли обаче, ви чака едно наистина добро пътешествие из Античността.

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2013 г.

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Коректор: **Десислава Михайлова**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/hystoryofwars>

Официален сайт: <http://historyofwars.wordpress.com/>